

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti
Evropský sociální fond

Přehled dějin evropského umění

Gotická architektura ve Francii

přednášející: Prof. PhDr. Jiří Kuthan, CSc.

Gotická architektura ve Francii

Základní přednášené okruhy

1. Francouzská gotika a její interpretace – metodické posuny umělecko-historického bádání.

Francouzská gotická architektura patří k klasickým tematům badatelské historie oboru. Základy vědeckého poznání byly kladeny už v době kolem poloviny 19. století. Dílo architekta Violletta le Duca (*Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle*, 1854-1863) se opírá o autorovu erudici architekta, který vedl restauraci řady významných monumentů francouzské středověké architektury. Velká pozornost byla věnována duchovním zdrojům a ikonografii sochařské výzdoby velkých francouzských monumentů (Émile Mâle) a také jejich uměleckému a stylovému charakteru (Hans Jantzen). Myšlenkový svět teologie a filozofie 12. a 13. století a jeho podíl na formování francouzské gotiky stál v centru pozornosti v pracích Erwina Panofského a Otto von Simsona. Francouzská gotika jako projev sociálních proměn a s nimi související vývoj technických možností a inovativní rysy gotických konstrukcí jsou osou výkladu v díle Dietera Kimpela a Roberta Suckaleho.

2. Opat Suger, opatství v St. Denis a počátky gotické architektury ve Francii

Výklad se zabývá dějinami opatství v St. Denis a jeho postavením ve francouzské monarchii. Úloha opata Sugera a to jak ve správě kláštera samotného, tak i jako rádce tří francouzských králů. Sugerův spis „De consecratione“ jako významný pramen pro poznání duchovní báze vzniku francouzské gotické architektury a chrámového vybavení. Teologické a filozofické zdroje Sugerova myšlení. Duchovní báze francouzské gotiky v pracích Erwina Panofského a Otto von Simsona. Podoba a charakter západního průčelí a východního chóru chrámu v St. Denis, stylové předpoklady v dílech na území Francie.

3. Řád cisterciáků, sv. Bernard z Clairvaux a řádové stavby

Vznik cisterciáckého řádu a jeho reformní dílo. Rozšíření řádu po celé západokřesťanské Evropě. Centralistická organizace řádu, roční zasedání generální kapituly v Cîteaux. Jednání generální kapituly a řádová statuta. Články týkající se podoby klášterních staveb a jejich vybavení. Svatý Bernard z Clairvaux a jeho postoj k podobě klášterů a jejich vybavení (Apologia ad Guillelmum Sancti Theoderici Abbatem). Postupná proměna v postojích generální kapituly. V prvních desetiletích existence řádu mj. odmítání pohřbů světských osob, později se však mnohé chrámy cisterciáckých klášterů staly nejprominentnějšími pohřebišti v řadě zemí západokřesťanské Evropy. Cisterciácké kláštery a katedrální gotika. Řádová architektura v jednotlivých zemích evropského kontinentu, její podíl na nástupu a dalším vývoji gotické architektury. Příklady významných staveb cisterciáckého řádu v Burgundsku a ve francouzské korunní zemi (Fontenay, Pontigny, Royaumont, Longpont, Ourscamp).

4. Velké katedrály budované v pozdním 12. a v prvních desetiletích 13. století: Laon, Chartres, Notre Dame v Paříži

V roce 876 věnoval vnuk Karla Velikého, francký král Karel II. Holý do Chartres vzácnou relikvii – tuniku, kterou měla na sobě P. Marie, když se jí narodil Kristus. Poničení chrámu v Chartres za požáru v roce 1194 bhylo podnětem pro zahájení výstavby nové gotické katedrály. Jak se zdá podle dendrochronologického výzkumu, byla dříve stavěna západní část chrámu, v těsné návaznosti pak východní chór, kde byly už v roce 1221 nainstalovány chórové lavice. Práce pokračovaly i poté, katedrála byla vysvěcena v roce 1260, aniž byly původní záměry plně realizovány. Dispozice a elevace katedrály, liturgické zdroje, umělecké a technické řešení. Program okenních vitrají a sochařské výzdoby.

5. Francouzská architektura za krále Ludvíka IX. Svatého.

Velikost a rozmach Francie během vlády sv. Ludvíka. Francouzský král jako „nejkřesťanštější“ král západokřesťanského světa. Sakralizovaná královská moc a její ideová báze. Vladařské činy sv. Ludvíka, král Ludvík a křížové výpravy. Fundátorské dílo sv. Ludvíka a jeho matky Blanky Kastilské.

„Dvorský styl“ Ludvíka IX. v architektuře, knižní malbě a jiných druzích výtvarného umění (práce Roberta Brannera věnované dvorskému stylu v době sv. Ludvíka). Významné fundace a stavby z let sv. Ludvíka, jejich slohový charakter a ideový náboj. Město Aigues-Mortes, Sainte Chapelle v Paříži, klášter Notre-Dame-la Royale v Maubuisson, cisterciácké opatství Le Lys u Melun, loď chrámu v Saint Denis, severní a jižní průčelí příčné lodi katedrály Notre Dame v Paříži, katedrála v Remeši, katedrála v Amiens.

Velcí mistři francouzské architektury (Pierre de Montreuil, Jean de Chelles, Jean d'Orbais). Fascinace francouzským uměním v mnoha zemích evropského kontinentu (katedrála v Leonu, Anglie – westminsterské opatství, San Lorenzo v Neapoli, katedrála v Kolíně ad.).

6. Svatá kaple v Paříži

Pařížská Sainte-Chapelle je nejvýznačnějším architektonickým dílem z doby krále Ludvíka IX. Podnětem k její výstavbě byl získání nejvýznamnějších relikvií křesťanského světa, zejména Trnové koruny Kristovy, kterou byzantský císař Balduin II. v roce 1238 v tísni přenechal Benátčanům. Do Francie byla Svatá koruna Kristova převezena v roce 1239. Pařížská Sainte-Chapelle byla budována jako architektonická schrána Koruny Kristovy a dalších vzácných relikvií. Vysvěcení kaple 26. dubna roku 1248. Skeletová konstrukce a stylový charakter kaple, výzdoba a její ikonografický program. Příbuzné stavby (královská kaple v Saint-Germain-en-Laye), Sainte-Chapelle v Paříži jako vzor kaplových staveb ve Francii i za jejími hranicemi. Trny z Kristovy darované francouzskými králi. Císař a český král Karel IV. a jeho úcta ke svatým ostatkům, jmenovitě pak k relikviím chovaným v Sainte-Chapelle. Návštěva Karla IV. v Sainte-Chapelle během pobytu v Paříži na počátku roku 1378.

7. Sakrální architektura ve Francii v době po smrti sv. Ludvíka

Pro poznání poklasické gotiky ve Francii má zásadní význam kniha Luise Schürenberg(ové) „Die kirchliche Baukunst in Frankreich zwischen 1270-1380“ vydaná v Berlíně v roce 1934. Díla ve francouzských regionech mimo vlastní korunní zemi – katedrály v Clermont-Ferrand, Limoges, Evreux, Narbonne, Toulouse a v Rodez. Stylová transformace v jižních regionech Francie. Stavby ve střední části západní Francie (Poitou), ve východních provinciích (Burgundské a Franche Comté), a na severu – v Normandii, Bretagnii a v Artois. Rouen – chrám Saint Ouen. Francouzská architektura pozdního 13. a 14. století a její odezva za francouzskými hranicemi. Pražská katedrála a její vazba ke katedrálám v Narbonnu a v Rodez.

8. Dvorské umění za francouzských králů Karla V. (1364-1380) a Karla VI. (1380-1422).

Francouzský král Karel V. byl současníkem císaře Karla IV. Ten také francouzského krále navštívil na začátku roku 1378. Francouzský král byl velkým stavebníkem – v jeho době byla zbudována pařížská pevnost Bastilla, byl přestavěn královský hrad ve Vincennes, kde mimo jiné vznikl mohutný donjon, velkoryse byl budován pařížský palác Louvre i palác na ostrově na řece Seině (Palais de la cité). Řada pozoruhodných sakrálních staveb vznikla v Paříži a v jejím okolí, mimo jiné kaple na hradě ve Vincennes. K vynikajícím projevům vytríbeného dvorského umění doby Karla V. patřila díla zlatnická, malířská (mj. antependium z Narbonne) i sochařská. Doba krále Karla VI. (1380-1422). Dvorské umění ve Francii v době okolo roku 1400. Umělecký mecenát bratrů Karla V. – Jana vévody z Berry (1340-1416) a burgundského vévody Filipa Smělého (1342-1404) a bratra Karla VI. – Ludvíka, vévody z Orléanu (1372-1407). Pařížské umění a „internacionální gotika“.

9. Papežská rezidence v Avignonu (1305-1403)

Papežství pod vlivem francouzských králů, přesídlení papežské kurie do Avignonu. Výstavba papežského paláce v Avignonu. Jeho architektura a malířská výzdoba. Avignon jako jedno z nejvýznamnějších kulturních a uměleckých center tehdejšího západokřesťanského světa. Avignon a české království.

4. Velké katedrály budované v pozdním 12. a v prvních desetiletích 13. století: Laon, Chartres, Notre Dame v Paříži

V roce 876 věnoval vnuk Karla Velikého, francký král Karel II. Holý do Chartres vzácnou relikvii – tuniku, kterou měla na sobě P. Marie, když se jí narodil Kristus. Poničení chrámu v Chartres za požáru v roce 1194 bhylo podnětem pro zahájení výstavby nové gotické katedrály. Jak se zdá podle dendrochronologického výzkumu, byla dříve stavěna západní část chrámu, v těsné návaznosti pak východní chór, kde byly už v roce 1221 nainstalovány chórové lavice. Práce pokračovaly i poté, katedrála byla vysvěcena v roce 1260, aniž byly původní záměry plně realizovány. Dispozice a elevace katedrály, liturgické zdroje, umělecké a technické řešení. Program okenních vitrají a sochařské výzdoby.

5. Francouzská architektura za krále Ludvíka IX. Svatého.

Velikost a rozmach Francie během vlády sv. Ludvíka. Francouzský král jako „nejkřesťanštější“ král západokřesťanského světa. Sakralizovaná královská moc a její ideová báze. Vladařské činy sv. Ludvíka, král Ludvík a křížové výpravy. Fundátorské dílo sv. Ludvíka a jeho matky Blanky Kastilské.

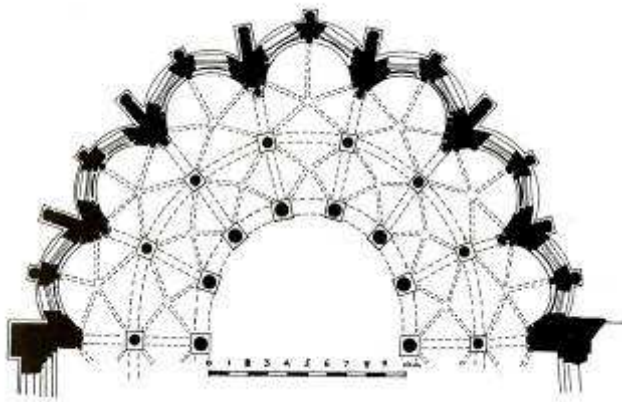
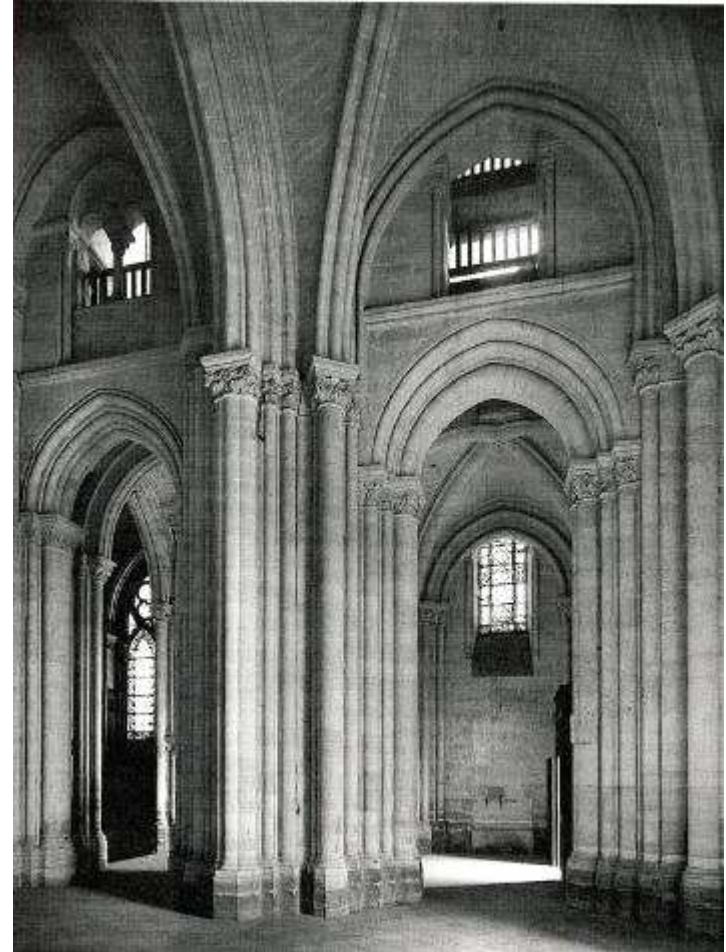
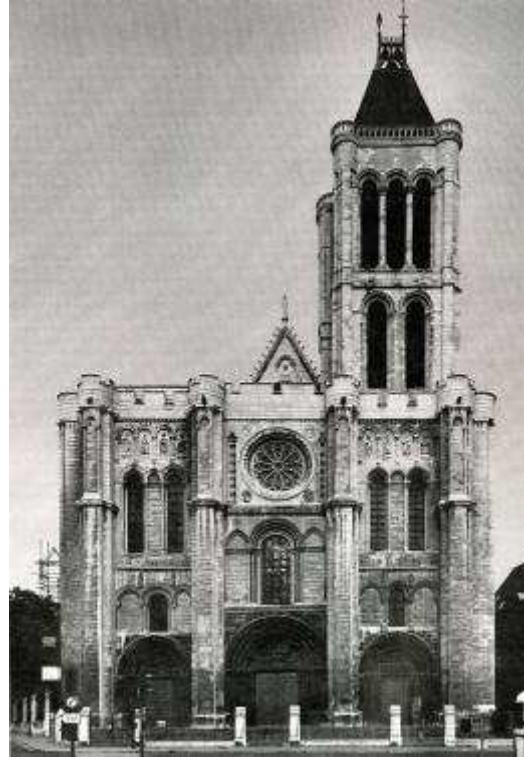
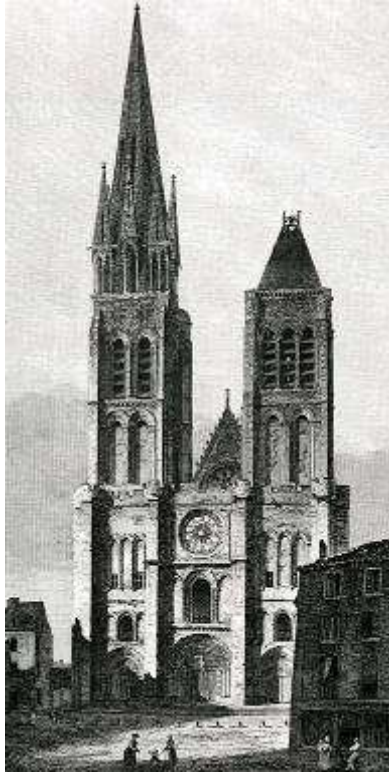
„Dvorský styl“ Ludvíka IX. v architektuře, knižní malbě a jiných druzích výtvarného umění (práce Roberta Brannera věnované dvorskému stylu v době sv. Ludvíka). Významné fundace a stavby z let sv. Ludvíka, jejich slohový charakter a ideový náboj. Město Aigues-Mortes, Sainte Chapelle v Paříži, klášter Notre-Dame-la Royale v Maubuisson, cisterciácké opatství Le Lys u Melun, loď chrámu v Saint Denis, severní a jižní průčelí příčné lodi katedrály Notre Dame v Paříži, katedrála v Remeši, katedrála v Amiens.

Velcí mistři francouzské architektury (Pierre de Montreuil, Jean de Chelles, Jean d'Orbais). Fascinace francouzským uměním v mnoha zemích evropského kontinentu (katedrála v Leonu, Anglie – westminsterské opatství, San Lorenzo v Neapoli, katedrála v Kolíně ad.).

Literatura:

- ADÁMKOVÁ Iva (ed.): Suger. Spisy o Saint-Denis. Praha 2006.
- AUBERT Marcel / GOUBET Simone: Cathédrales et trésors gothiques de France. Paris 1958.
- BILLOT Claudine: Les Saintes Chapelles royales et princières. Paris 1998.
- BONY Jean: French Gothic Architecture of the 12th and 13th Centuries. Berkeley / Los Angeles / London 1983.
- BRANNER Robert: Burgundian Gothic Architecture. London 1960.
- BRANNER Robert: St Louis and the Court Style in Gothic Architecture. London 1965
- BRANNER Robert: Manuscript Painting in Paris during the Reign of Saint Louis. Berkeley / Los Angeles / London 1977
- CARQUÉ Bernd: Stil und Erinnerung. Französische Hofkunst im Jahrhundert Karls V. und im Zeitalter ihrer Deutung (= Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte Bd. 192). Göttingen 2004.
- ČERNÝ Václav (ed.): Staré francouzské kroniky (= Živá díla minulosti sv. 31). Praha 1962.
- DUBY Georges: Věk katedrál. Umění a společnost 980-1420. Praha 2002.
- EHLERS Joachim / MÜLLER Heribert / SCHNEIDMÜLLER Bernd: Francouzští králové od Oda ke Karlu VIII. (888-1498). Praha 2003
- ERLANDE-BRANDENBURG: Triumph der Gotik 1260-1380 (= Universum der Kunst Bd. 34). München 1988; původní francouzské vydání pod názvem: La conquête de l'Europe. Paris 1987.
- EYDOUX Henri-Paul: Saint-Louis et son temps. Paris 1971
- FRANKL Paul: Gothic Architecture (revised by Paul CROSSLEY). Yale / New Haven / London 2000.
- FREIGANG Christian: Imitare ecclesias nobiles. Die Kathedralen von Narbonne, Toulouse und Rodez und die nordfranzösische Rayonnantgotik im Languedoc. Worms 1992.
- HEDIGER Christine (ed.): La Sainte-Chapelle de Paris. Royaume de France ou Jérusalem céleste? Actes du colloque (Paris, Collège de France, 2001). Culture et société médiévales 10. Turnhout, Belgium 2007

- HEINRICHS-SCHREIBER: Vincennes und die höfische Skulptur. Die Bildhauerei in Paris 1360-1420. Berlin 1997.
- JANTZEN Hans: Die Gotik des Abendlandes. Idee und Wandel. Köln 1963
- KIMPEL Dieter: Paris. Führer durch die Stadtbaugeschichte. München 1982.
- KIMPEL Dieter / SUCKALE Robert: Die gotische Architektur in Frankreich 1130-1270. München 1985; též francouzské vydání a další německá vydání.
- KOVÁČ Peter: Stavitelé katedrál 1. Katedrála v Chartres. Francouzské umění rané a vrcholné gotiky. Praha 2007.
- KOVÁČ Peter: Stavitelé katedrál 2. Kristova trnová koruna. Paříž, Sainte Chapelle a dvorské umění svatého Ludvíka. Praha 2009.
- KURMANN Peter: La façade de la cathédrale de Reims. Lausanne / Paris 1987.
- Kurmann Peter: Pozdní gotika ve Francii a v Nizozemí. In: Rolf TOMAN (red.): Gotika. Architektura – Plastika – Malířství. Praha 2000, s. 156-190.
- LASTEYRIE R. de: L'architecture religieuse en France a l'époque gothique 1-2. Paris 1926-1927
- MÄLE Émile: L'art religieux du XIIIe siècle en France. Paris 1958; německé vydání: Die Gotik. Die französische Kathedrale als Gesamtkunstwerk. Stuttgart / Zürich 1986 (2. vyd. 1994).
- PANOFSKY Erwin: Abbot Suger of St.-Denis. Princeton 1974; české vydání in: ŠOUREK Petr (ed.): Skutky opata Sugera. Praha 2003.
- PLEYBERT Frédéric: Paris et Charles V. Arts et Architecture. Paris b.d.
- SCHÜRENBERG L.: Die kirchliche Baukunst in Frankreich zwischen 1270 und 1380. Berlin 1934.
- SEDLMAYR Hans: Die Entstehung der Kathedrale. Zürich 1950.
- SIMSON Otto von: The Gothic Cathedral. Origins of Gothic Architecture and the Medieval Concept of Order. New York 1962; německé vydání: Die gotische Kathedrale. Beiträge zu ihrer Entstehung und Bedeutung. Darmstadt 1968.
- SIMSON Otto von: Das Mittelalter II. Das hohe Mittelalter. Propyläen Kunstgeschichte Bd. VI., Frankfurt am Main / Berlin / Wien 1984.
- TOMAN Rolf (red.): Gotika. Architektura – Plastika – Malířství. Praha 2000 (mimořádně špatný překlad).
- VIOLLET-LE-DUC E.: Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle. Paris 1854-1868.

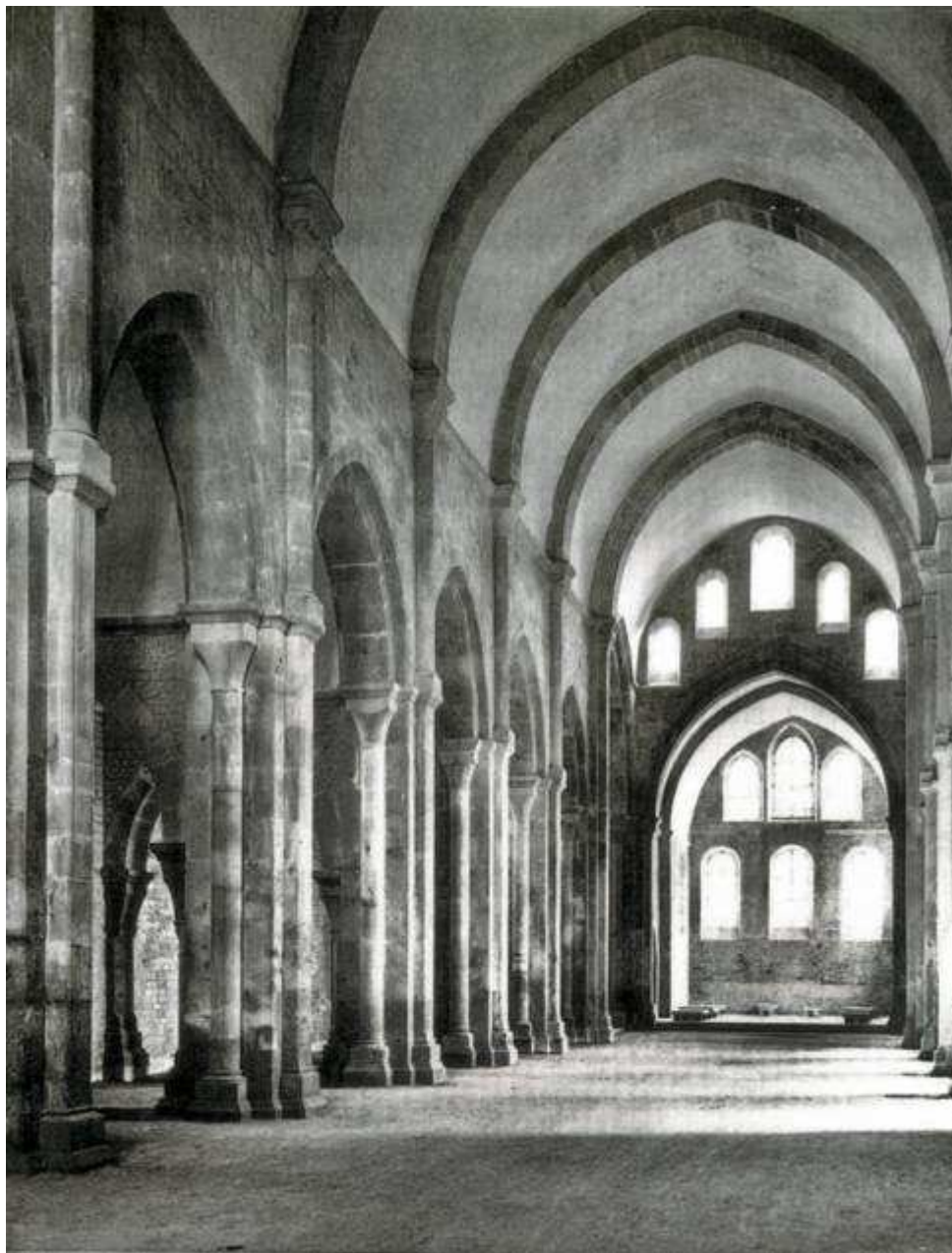
St-Denis, 1130/1135-1140

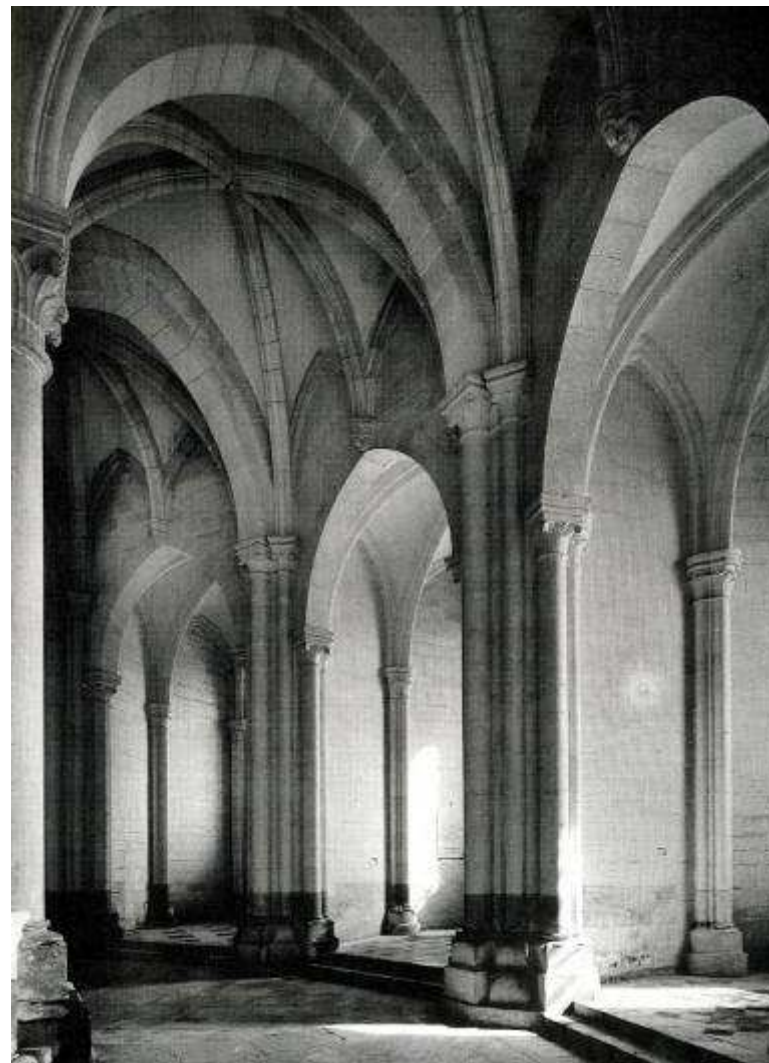
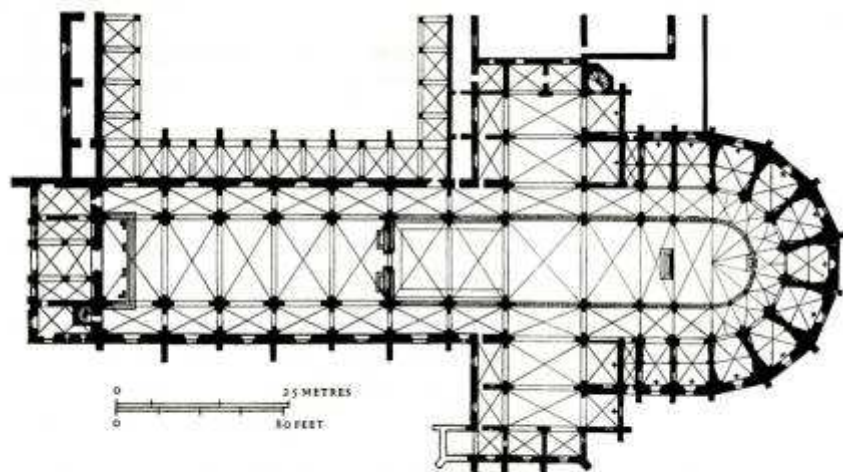
Saint-Denis, pohled do chórového ochozu, 1141-1144

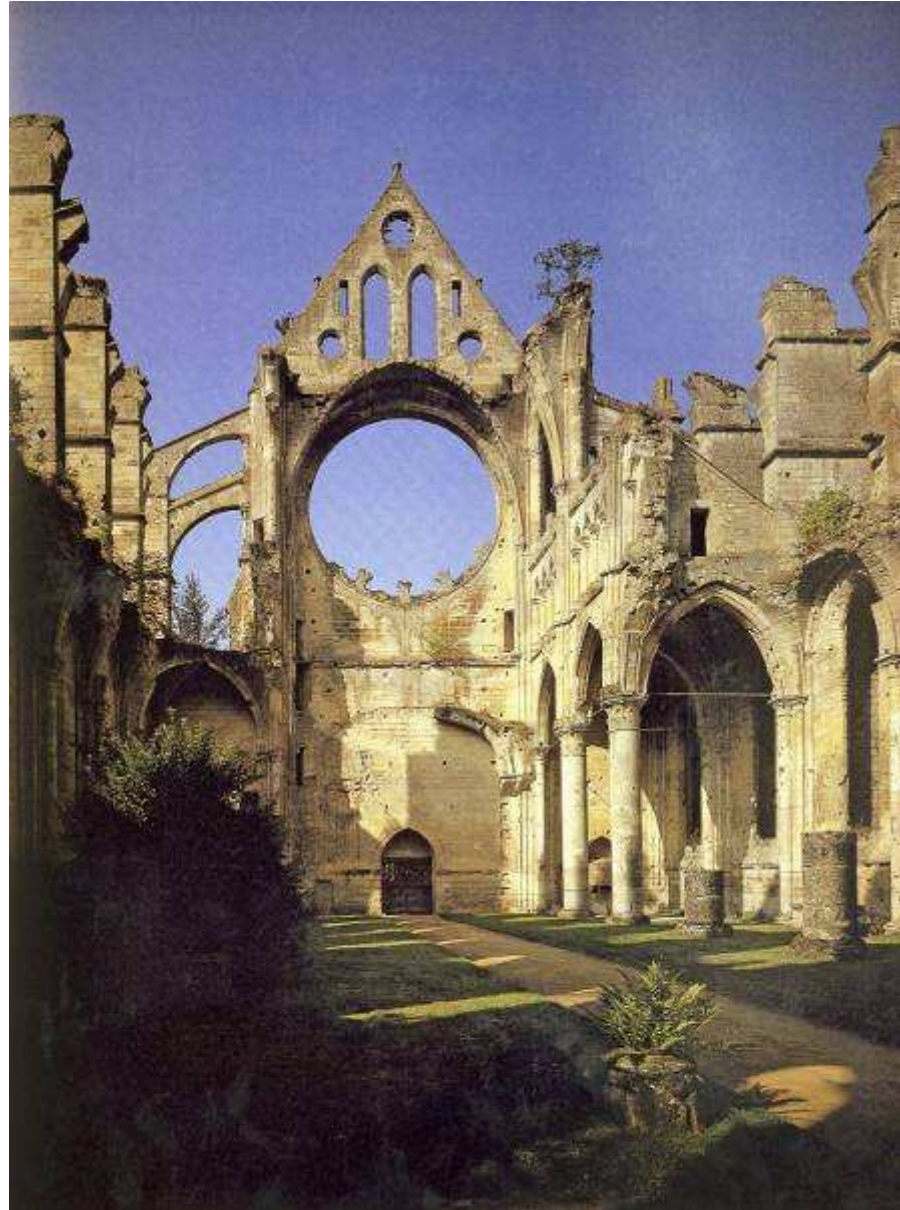
Kalich opata Sugera z opatství Saint-Denis, kolem 1140

FONTENAY, býv. cisterciácký klášter, pohled do hlavní lodi klášterního kostela, ca. 1130-1147

Pontigny, býv. cisterciácký klášter, půdorys a pohled do chórového ochozu, počátek stavby kolem 1170

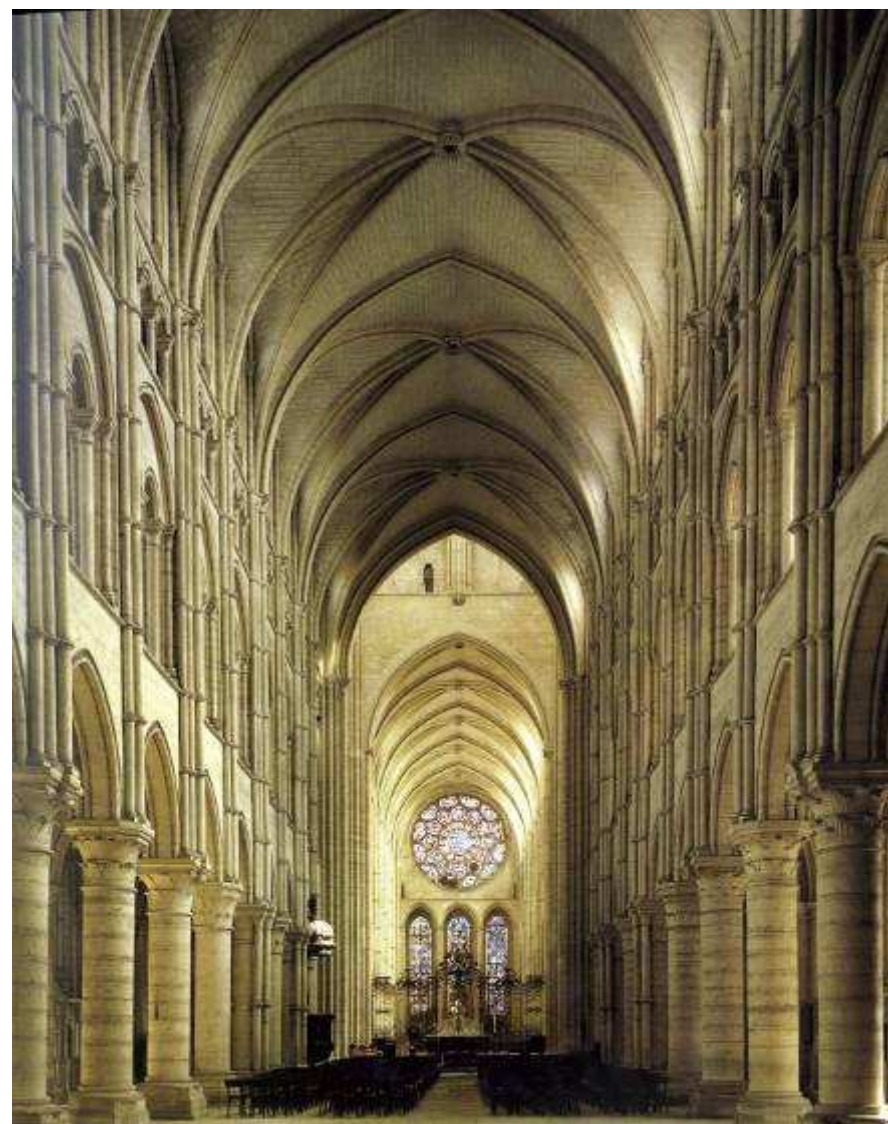
LONGPONT, Bývalý cisterciácký klášter, pohled do lodi,
počátek stavby kolem 1170

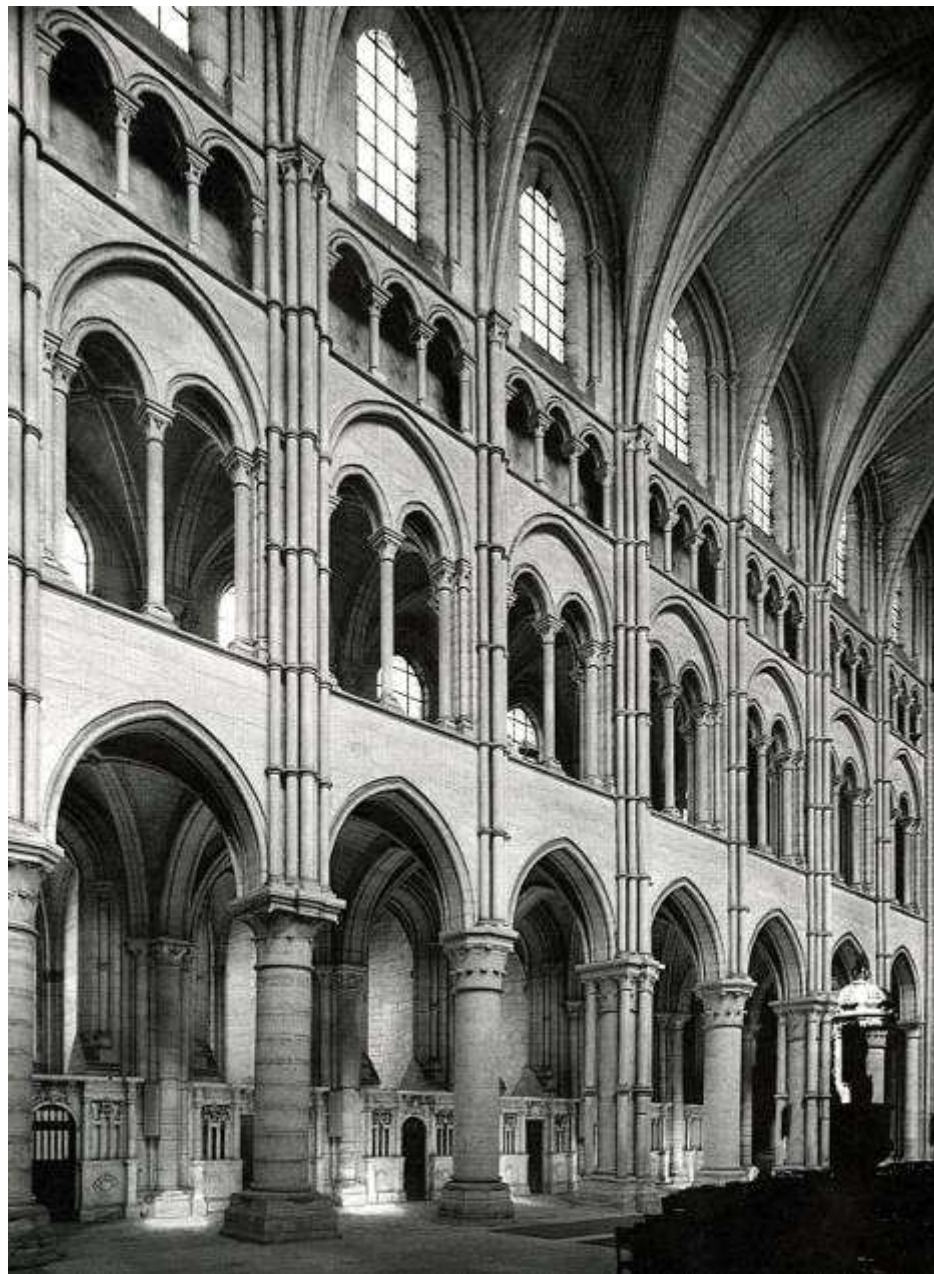
Ourscamp, bývalé cisterciácké opatství, ruiny, chór po r. 1240

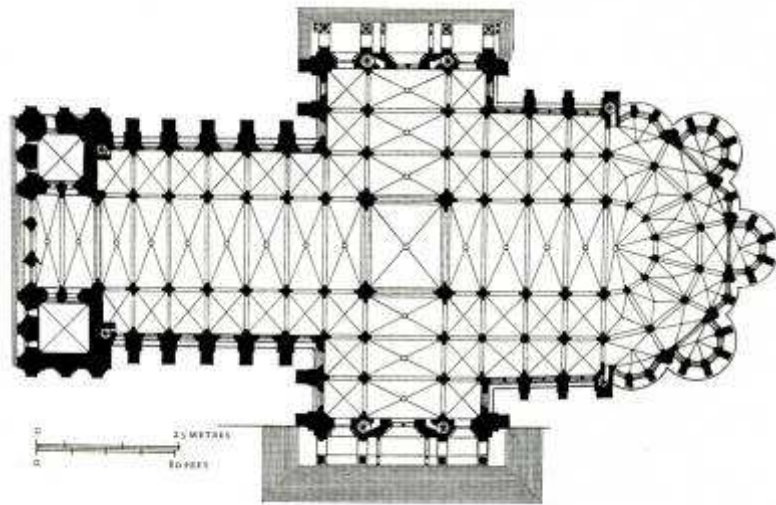
Ourscamp, bývalé cisterciácké opatství, ruiny, chór po r. 1240

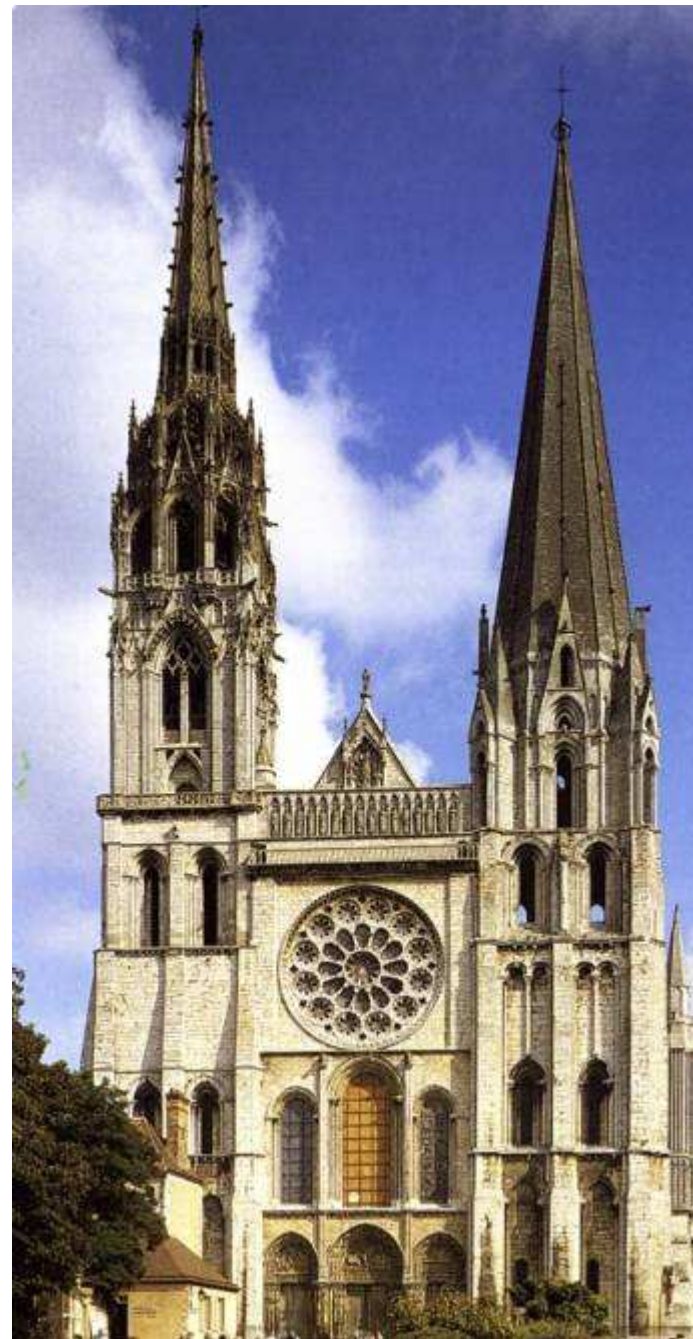
Laon, katedrála, dokončeno kolem r. 1200

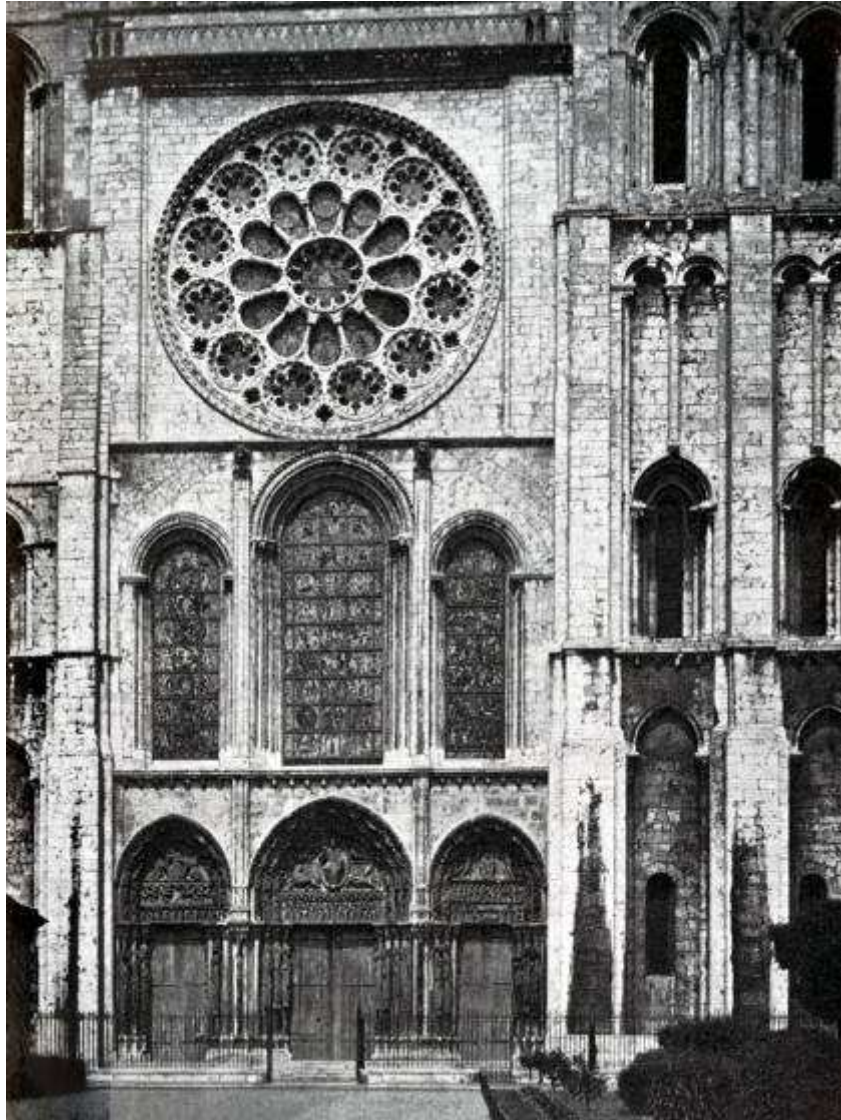

Laon, katedrála, severní stěna hlavní lodi, 1155/1160-1200

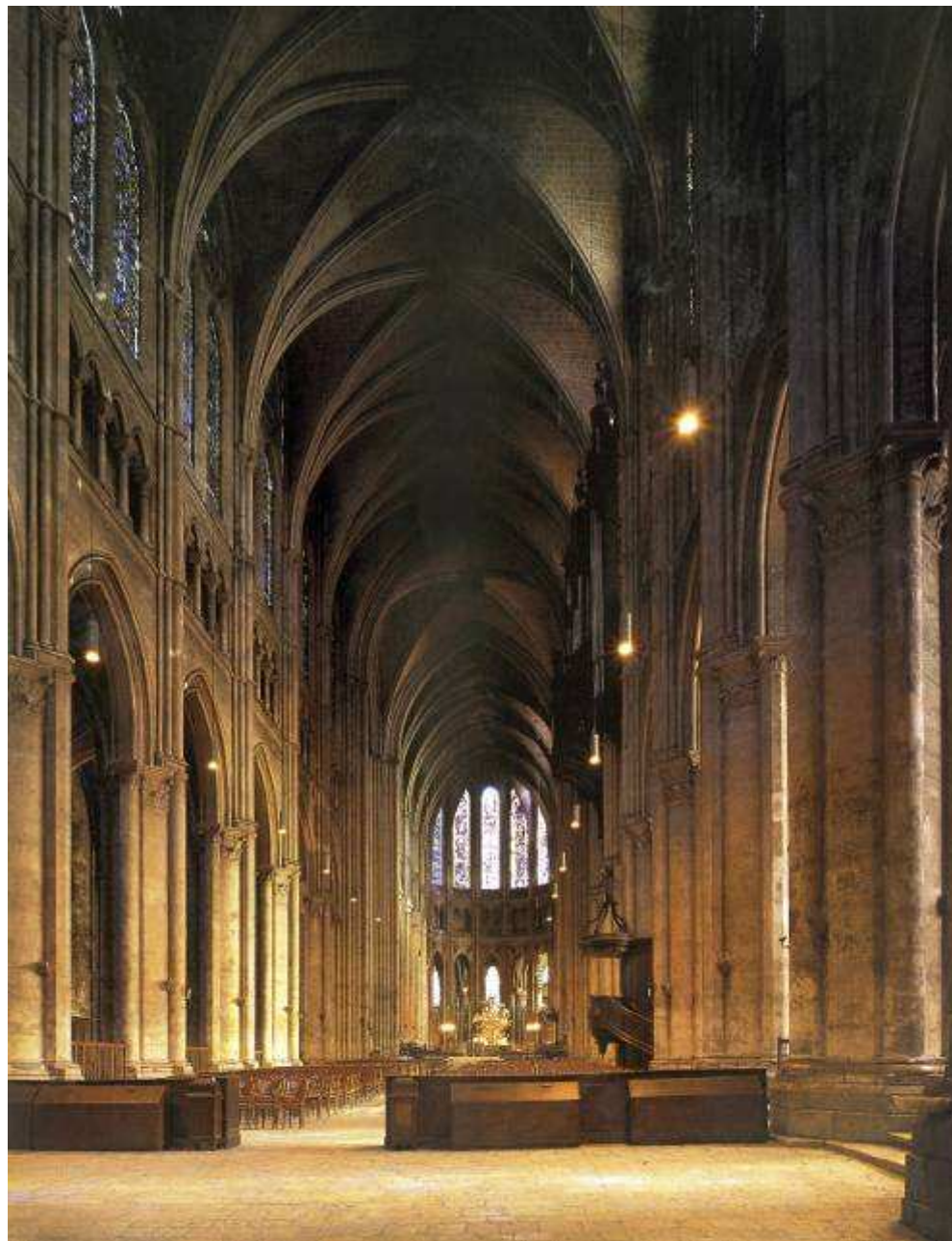

Chartres, katedrála,
chór od jihu po požáru 1194,
západní průčelí ca. 1210-1220

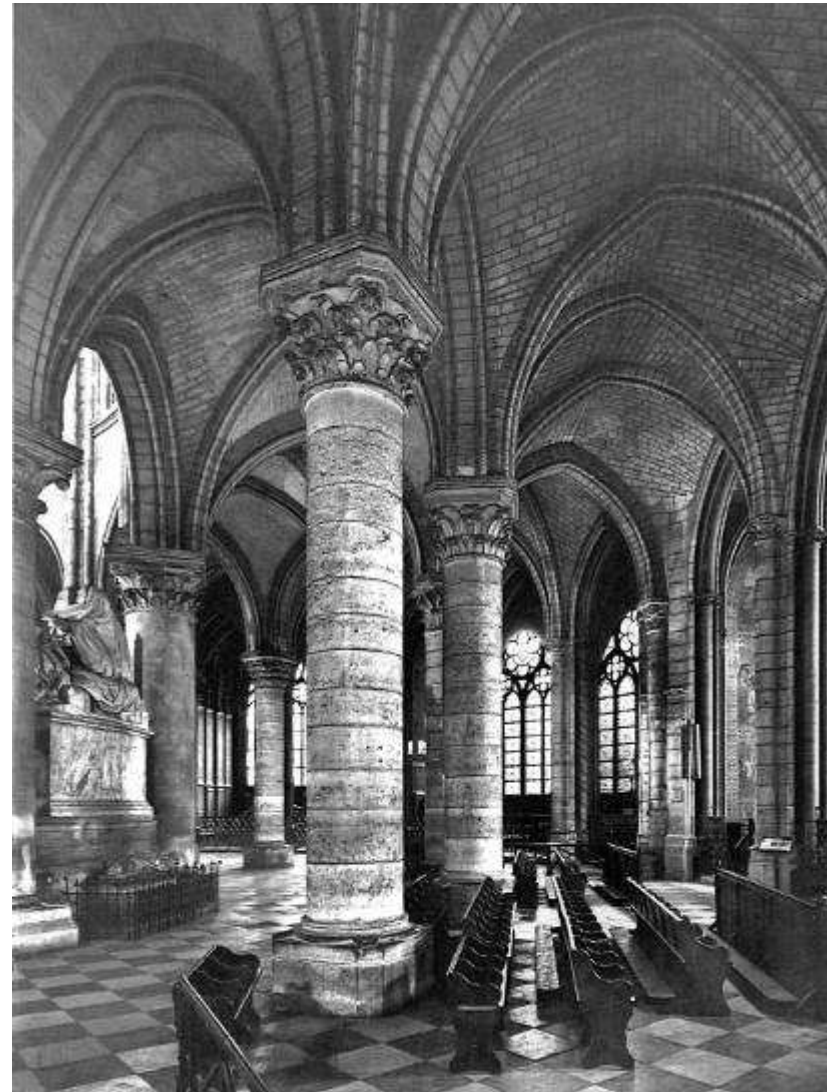
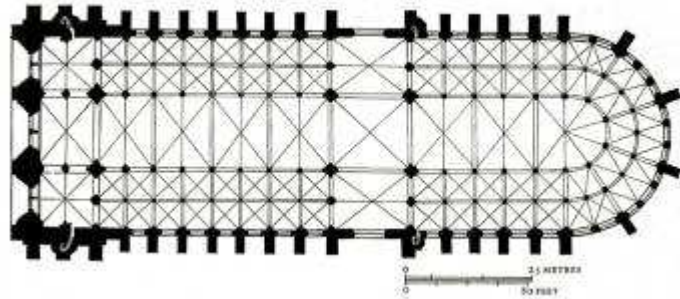

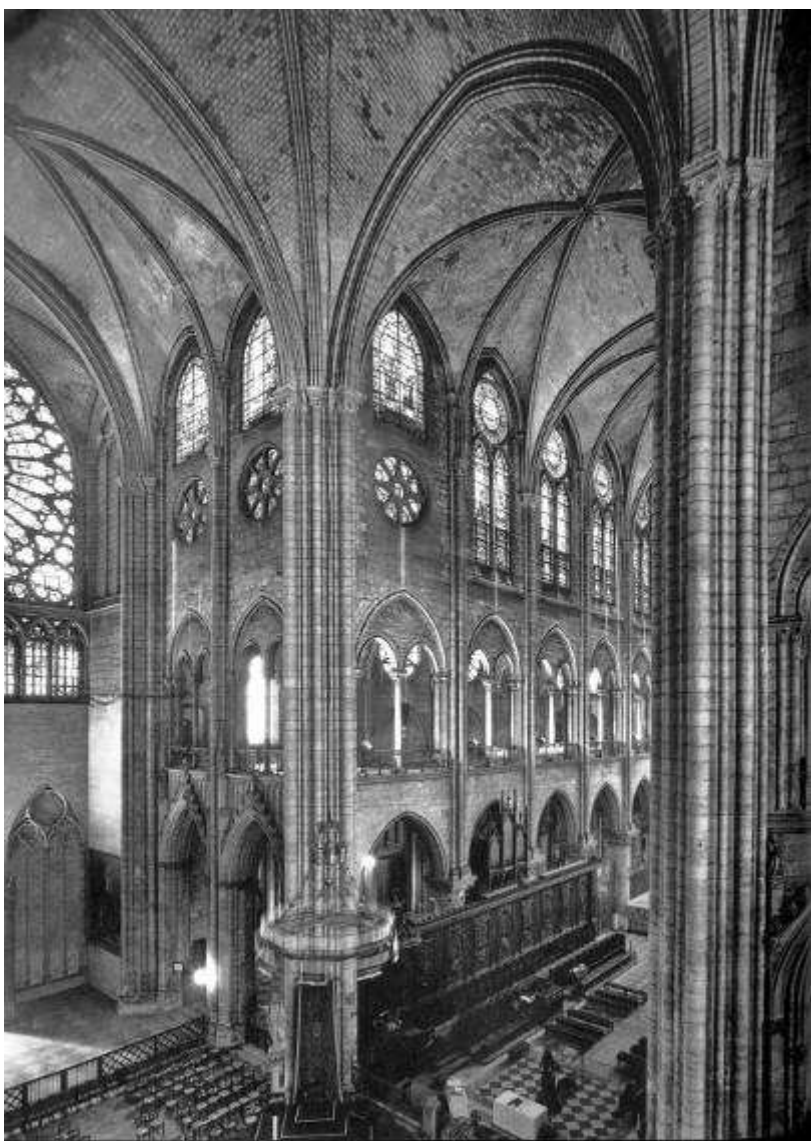
Chartres, katedrála, jižní průčelí příčné lodi (po 1225)
a střední portál západního průčelí (ca. 1210-1220)

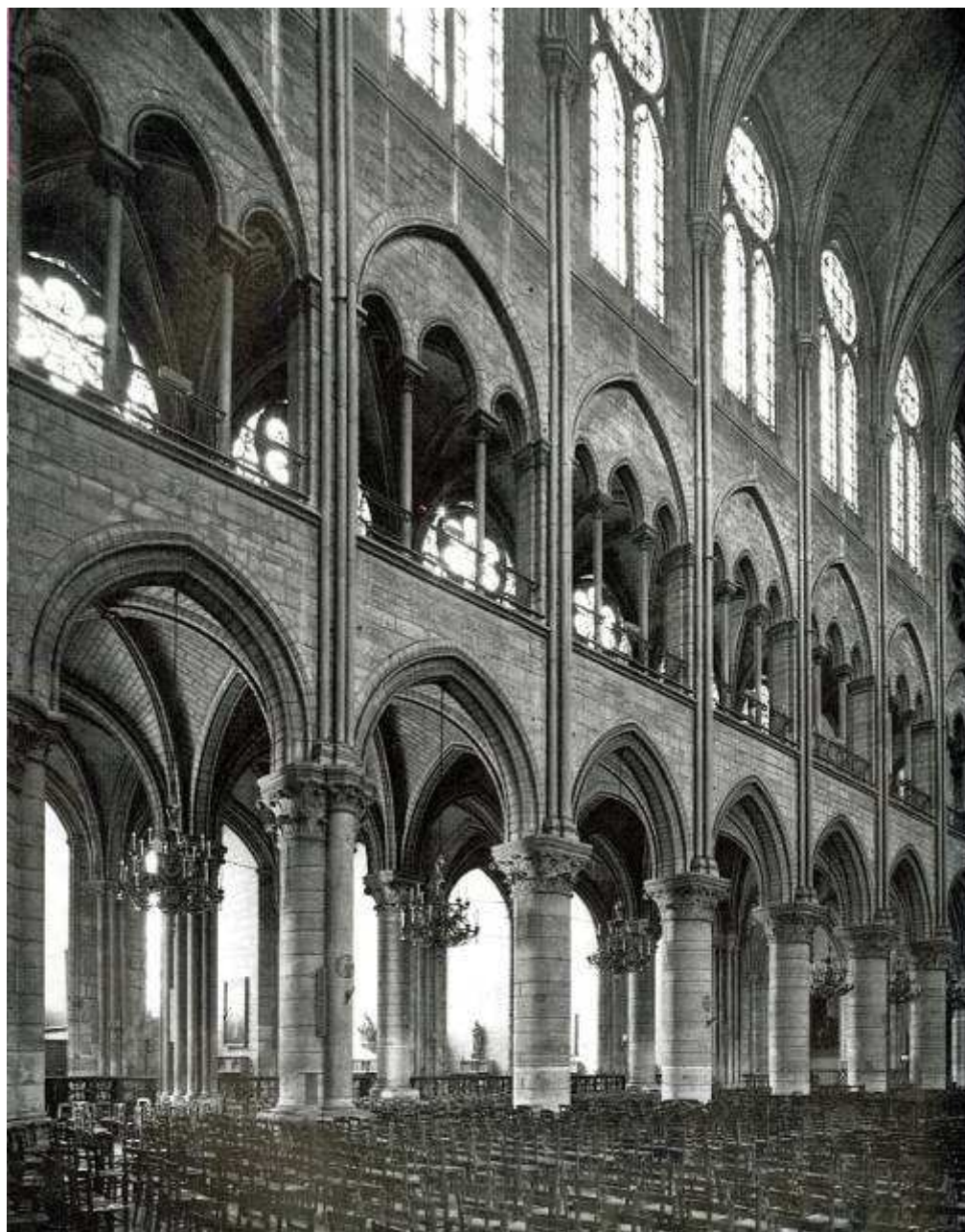
Chartres, katedrála, průhled hlavní lodí, po požáru 1194-kolem 1230.

Paris, katedrála Notre-Dame, začátek stavby kolem r. 1163; chór kolem 1177, svěcení 1182; začátek stavby lodi kolem 1175; kolem 1220/1225 dokončení věží; od ca. 1225 připojení kaplí, přestavba empor; od ca. 1245 severní rameno příčné lodi, začátek stavby chórových kaplí; od 1248 jižní rameno příčné lodi

Paris, katedrála Notre-Dame, začátek stavby kolem r. 1163,
dokončení věží kolem 1220/1225

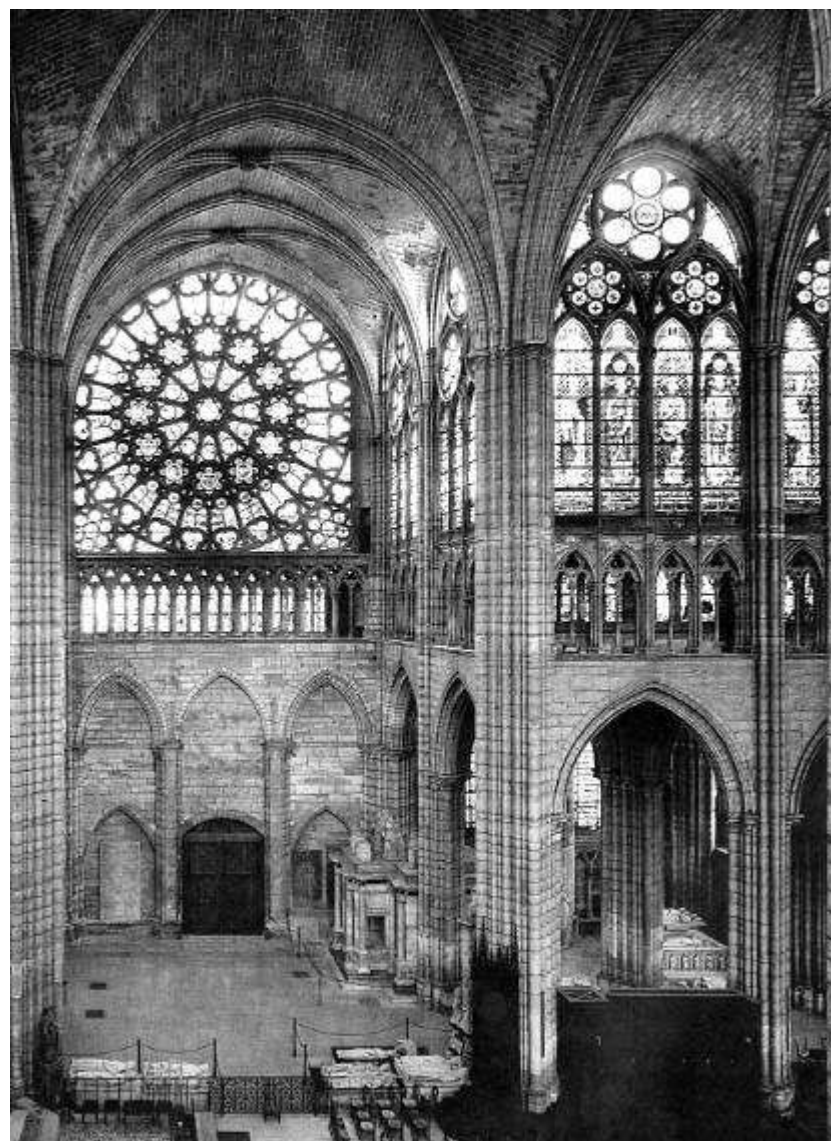
Paris, katedrála Notre-Dame, elevace boku hlavní lodi, kolem 1163 - kolem 1225

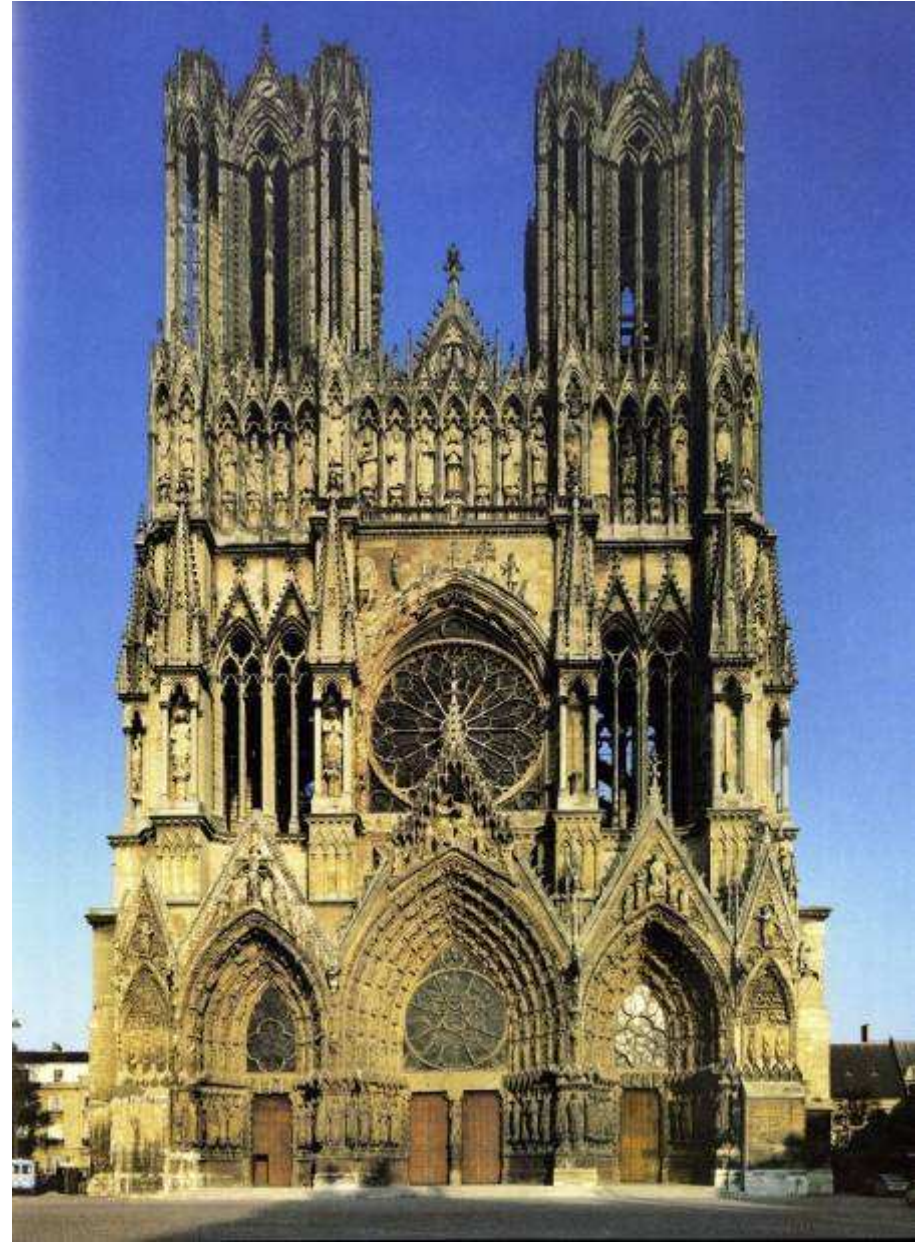
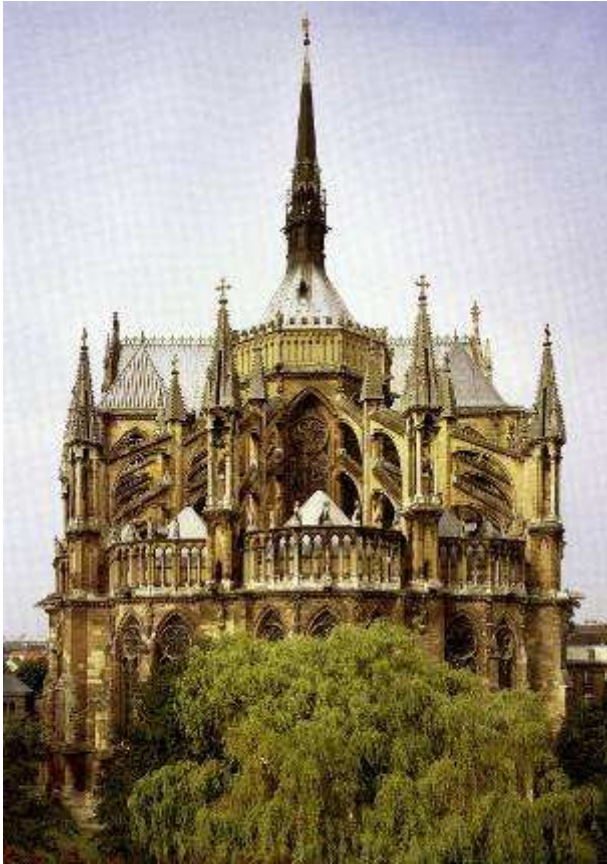
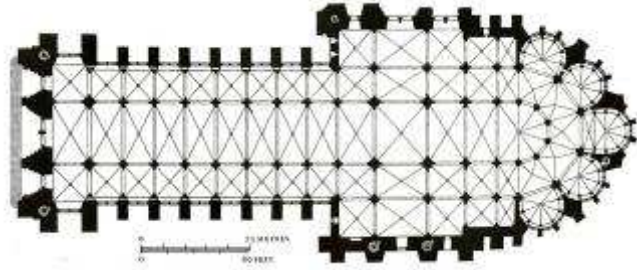
DAMMARIE-LES-LYS, Ruina klášterního kostela, fundace 1244, dokončení patrně 1248

AIGUES-MORTES, letecký snímek, zahájení výstavby města ca. 1248

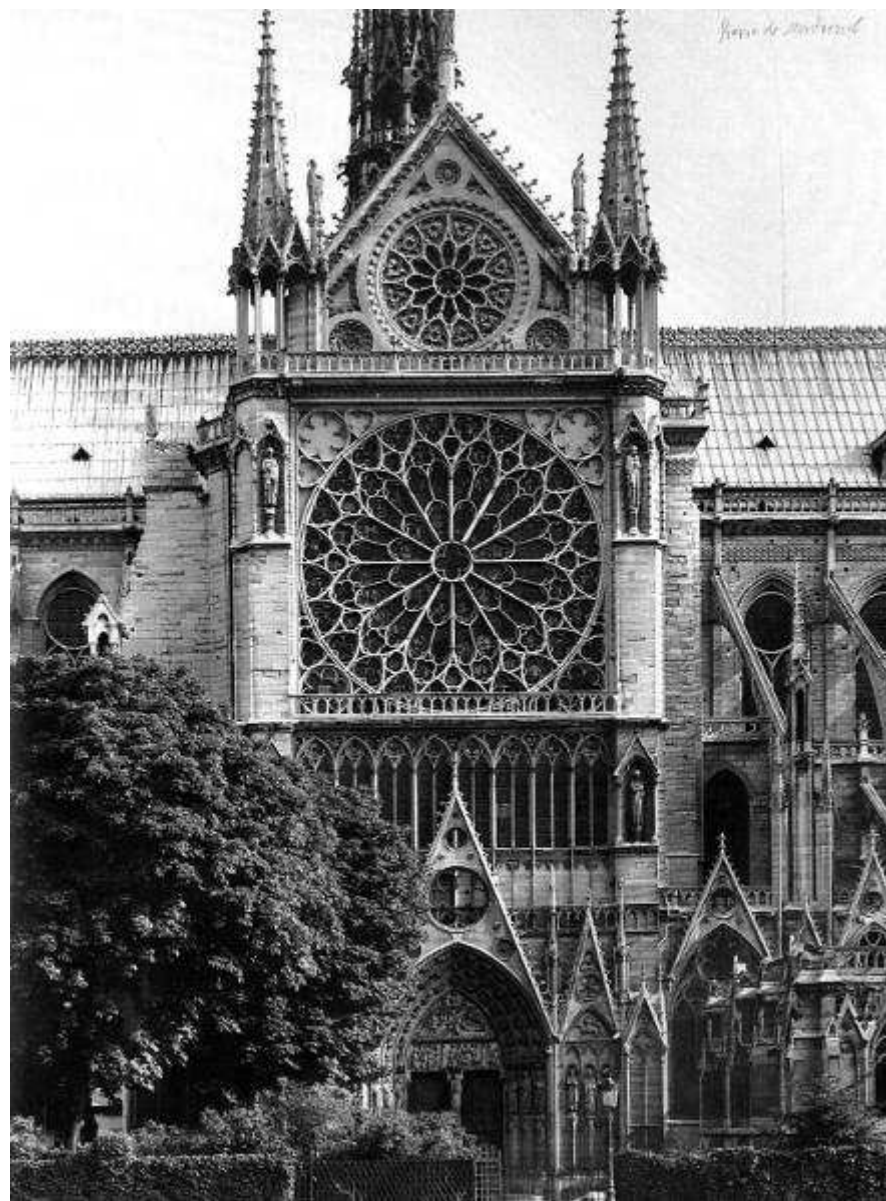
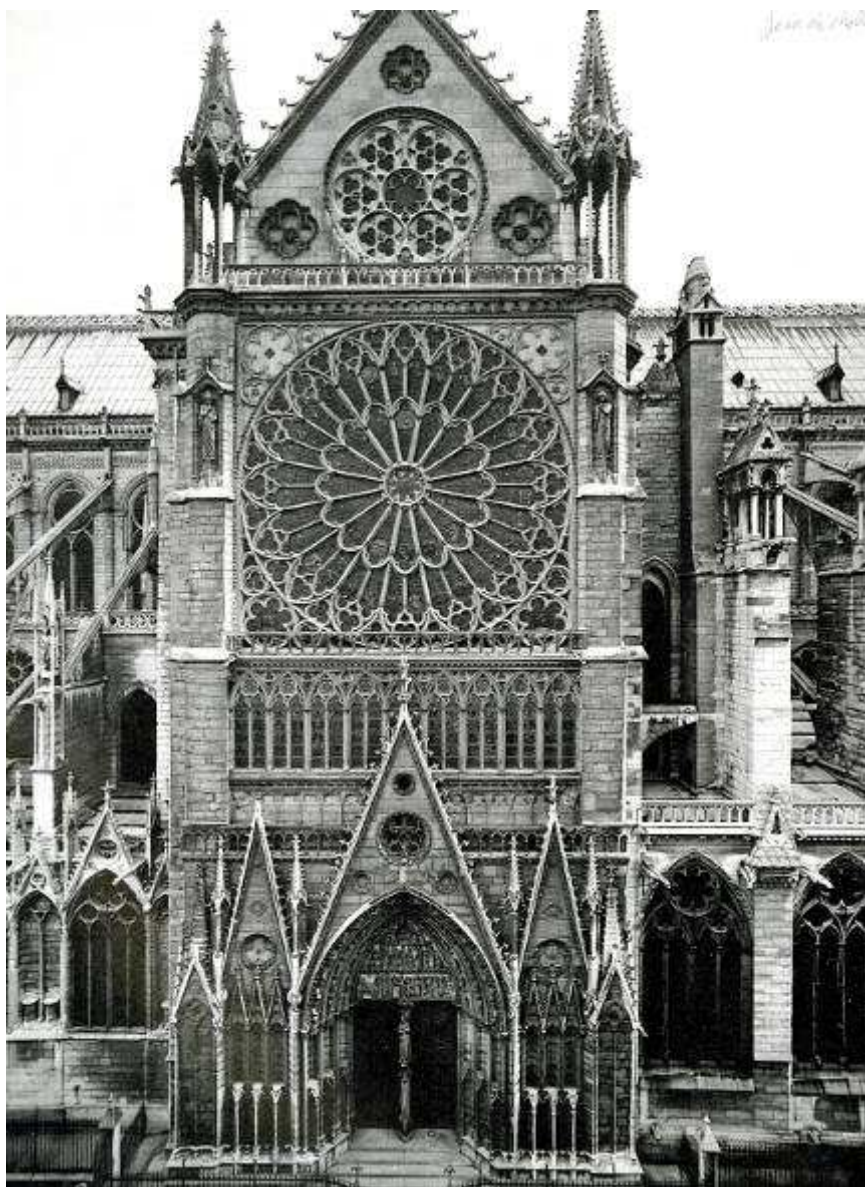
SAINT DENIS, Kostel někdejšího opatství, průhled hlavní lodí a transeptem, stavba střední části kostela započata 1231, dokončení 1282

Remeš, katedrála Notre-Dame, zahájení stavby 1211, 1241 chór, příčná loď a čtyři východní pole lodi v užívání; od 1255 západní pole lodi a západní průčelí

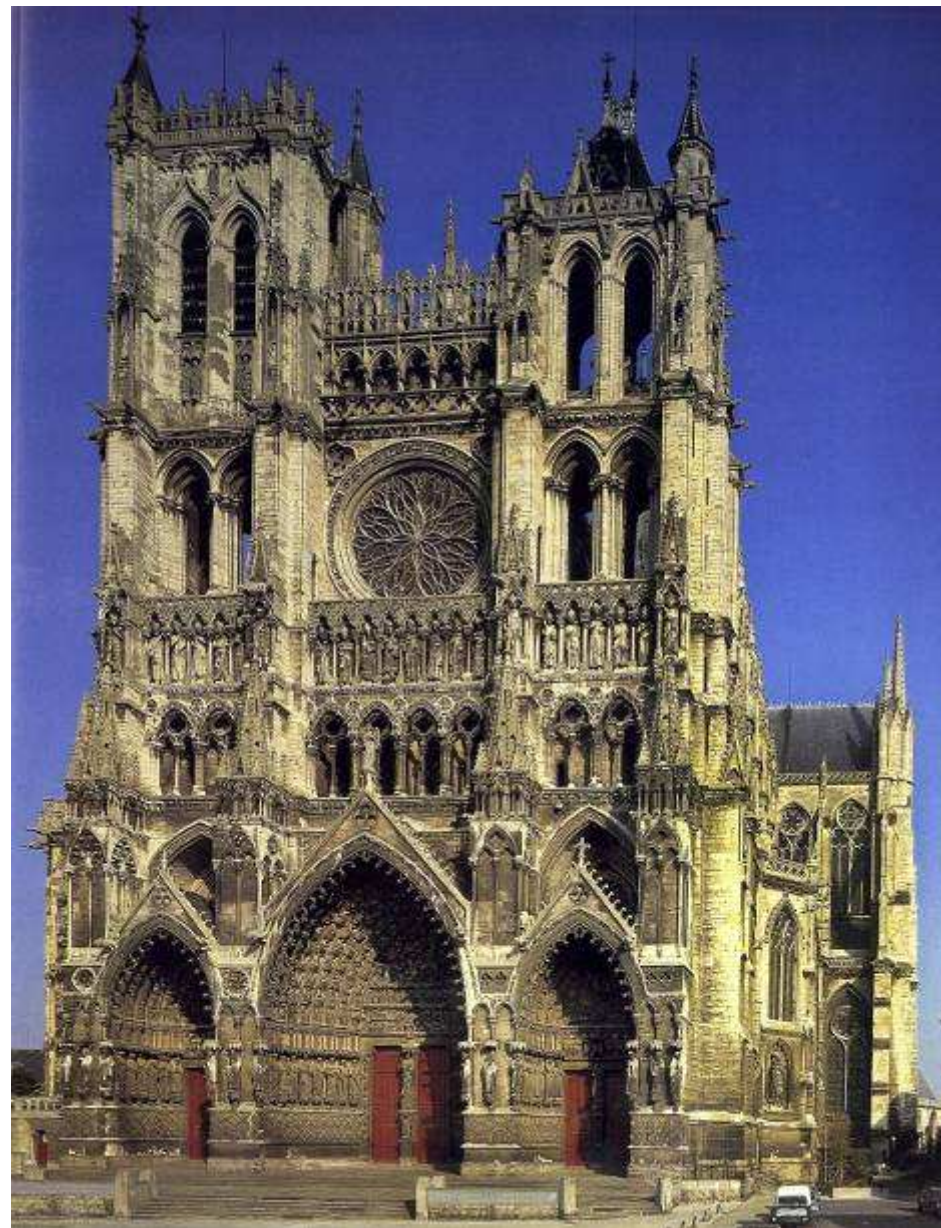
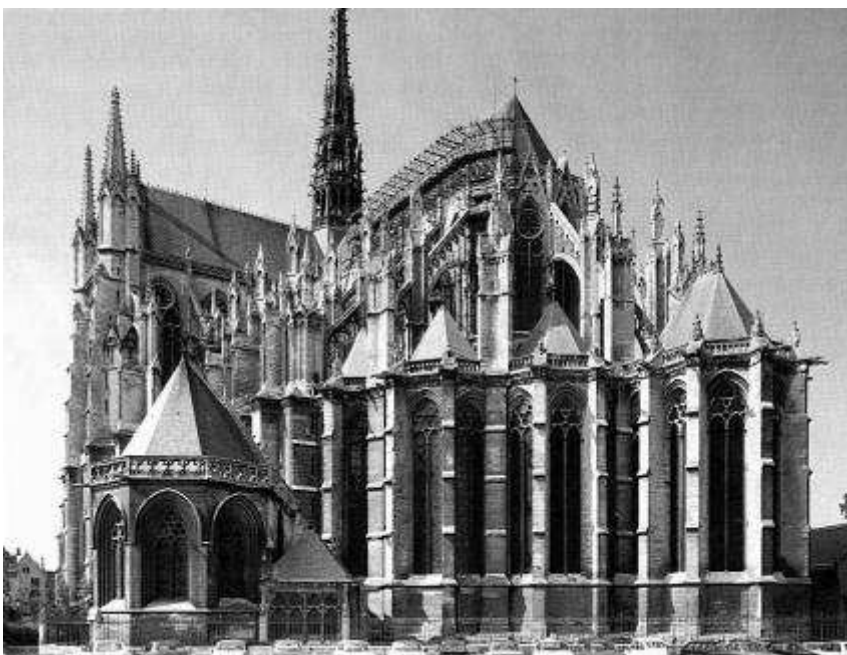
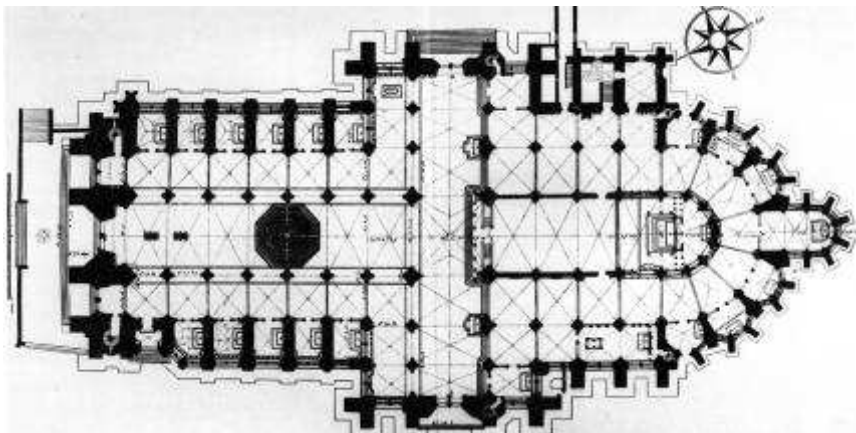
Remes, katedrála Notre-Dame, průhled hlavní lodí a transeptem, 1211-1241

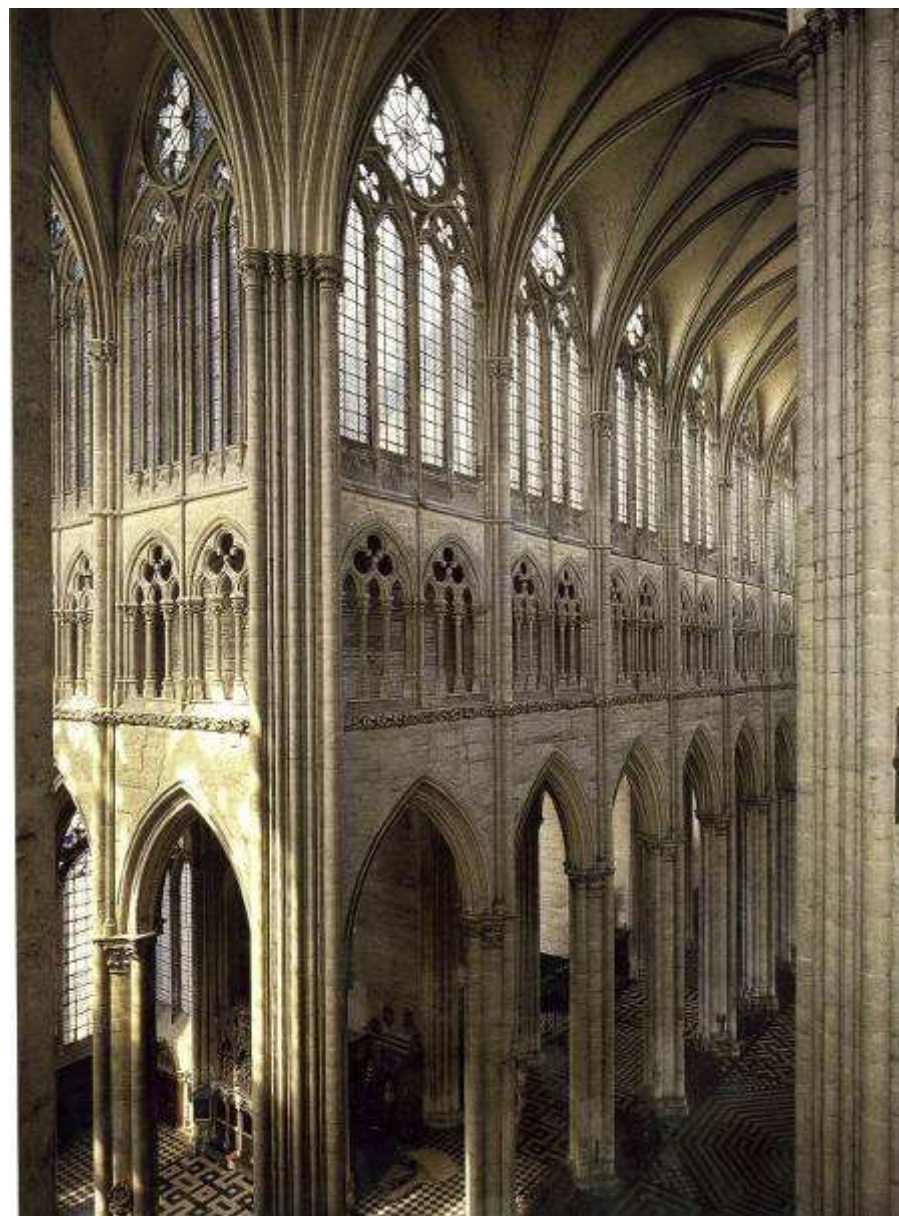
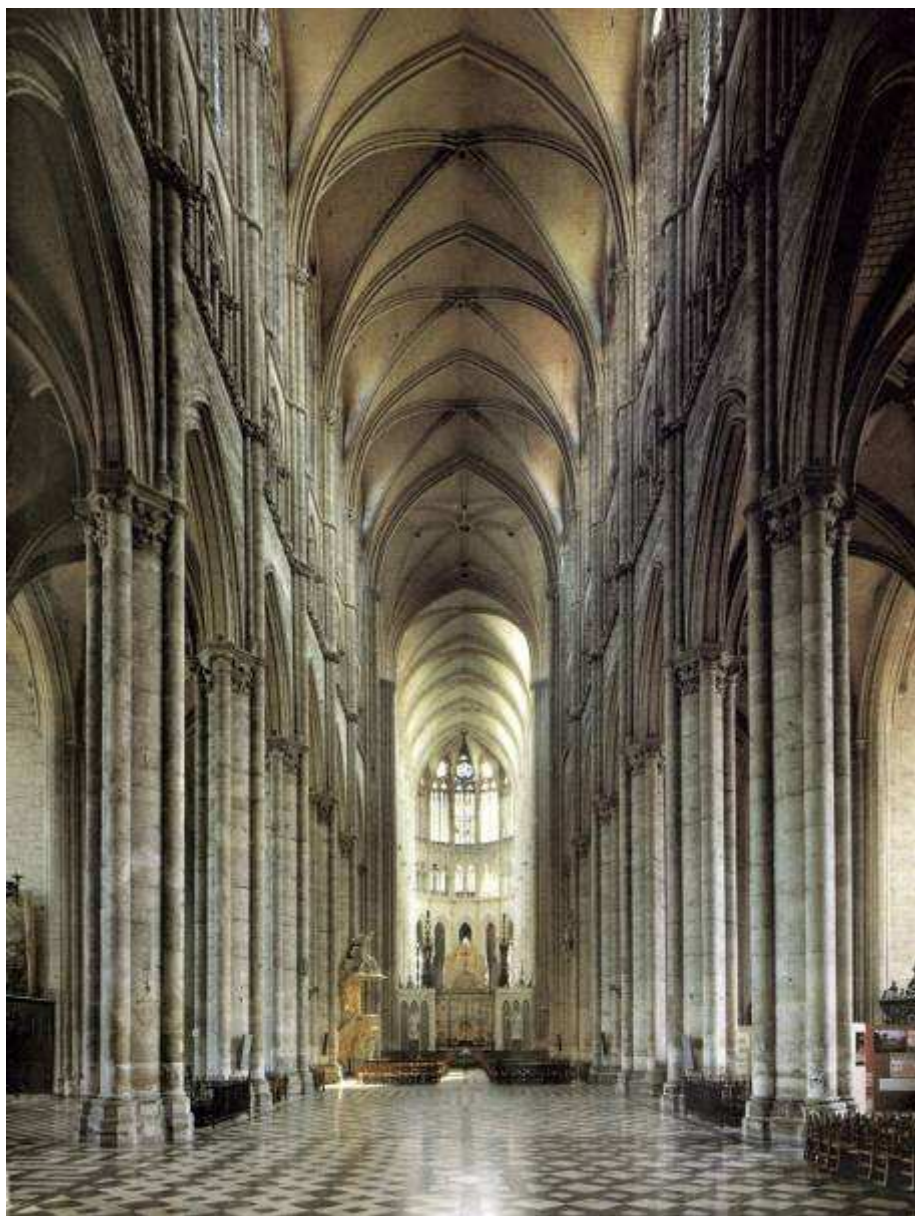
Paris, katedrála Notre-Dame, severní průčelí transeptu (Jeana de Chelles, cca od 1245)
a jižní průčelí transeptu (od ca.1248)

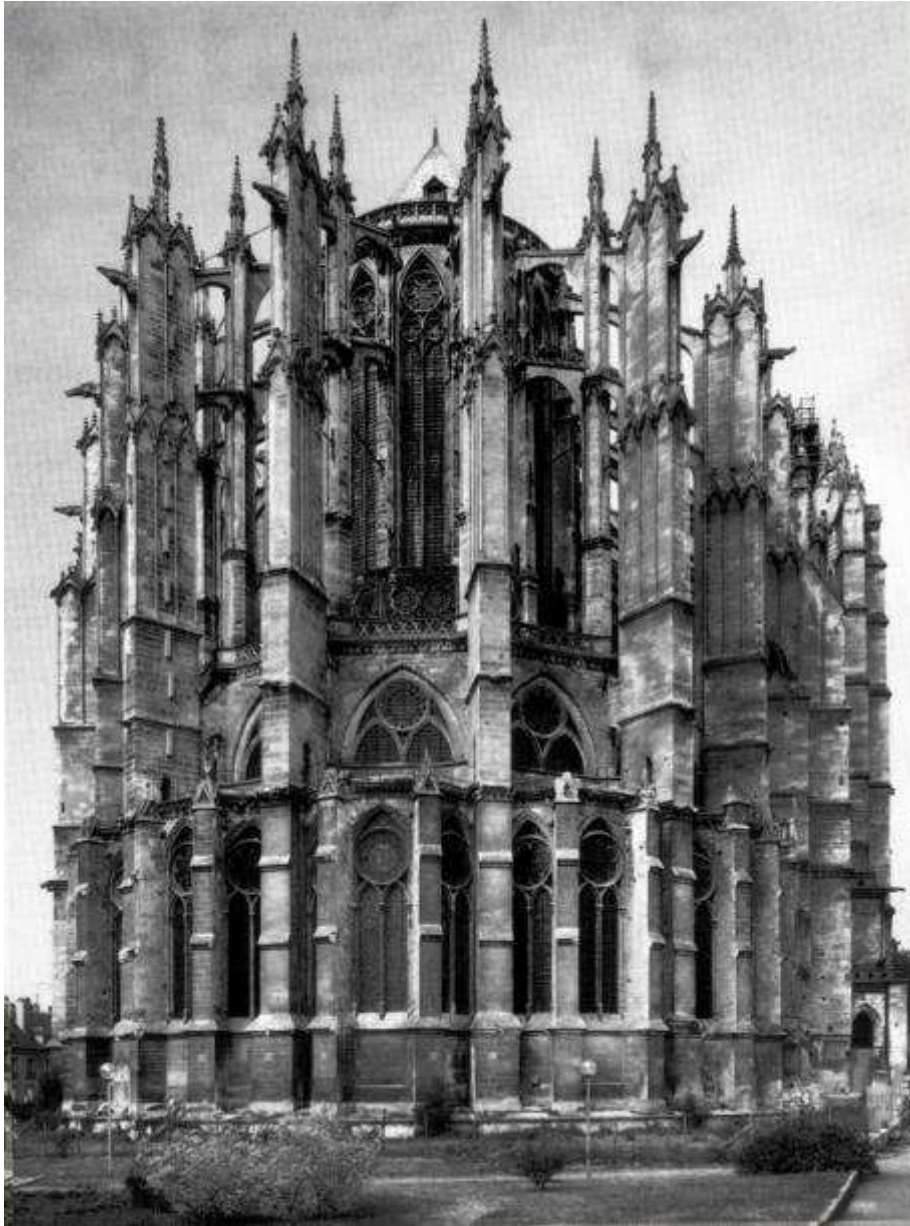
ROYAUMONT, Býv.cisterciácké opatství, celkový pohled a interiér refektáře,
fundace 1228, svěcení kostela 1236, refektář kolem pol. 13. stol.

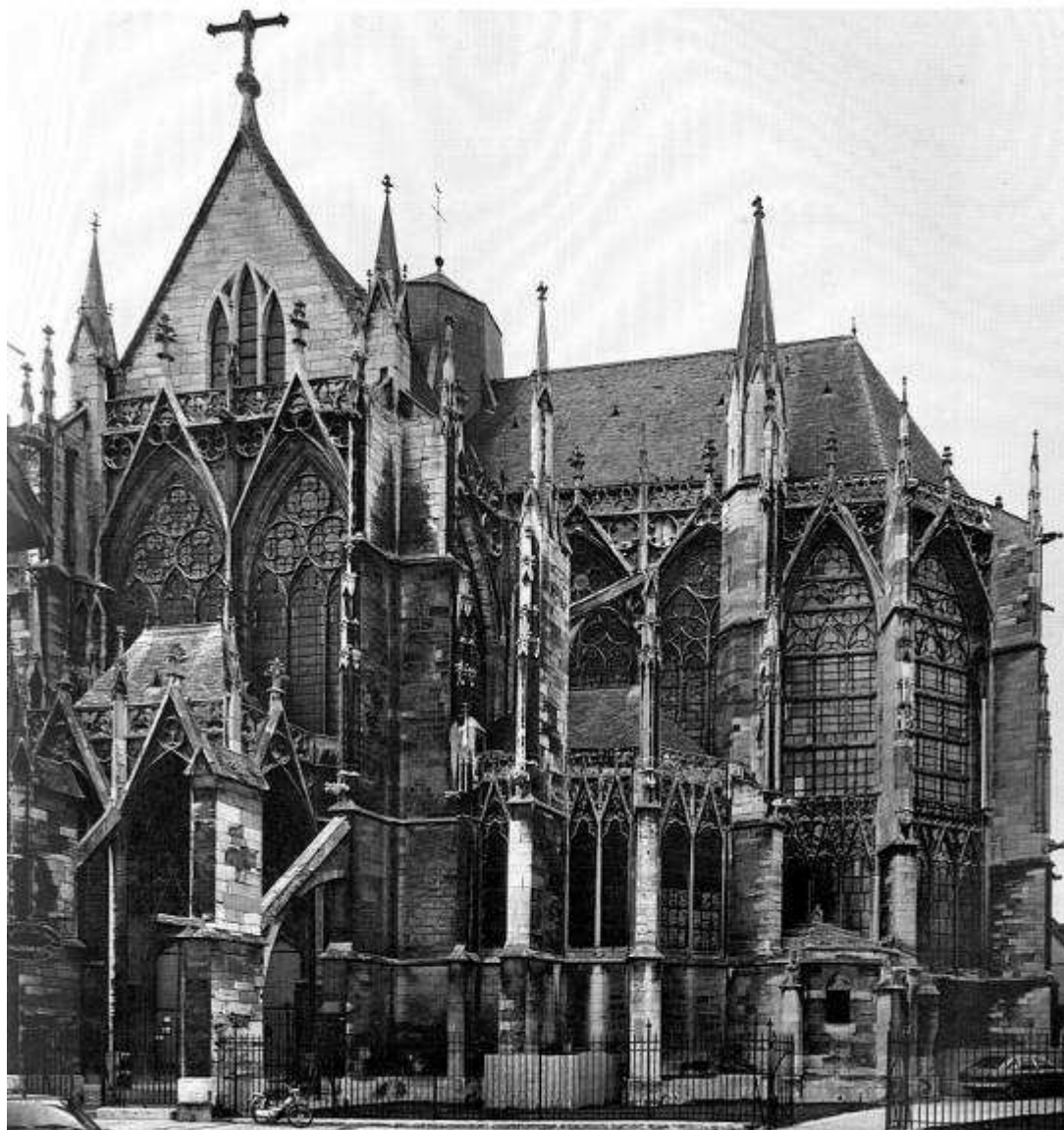
Amiens, katedrála, požár 1218, položení základního kamene 1220, loď a zvěř dokončeny kolem 1230, 1243 dokončeno západní průčelí až po patro s rozetou.

Amiens, katedrála, interiér, druhá čtvrtina - kolem poloviny 13. stol

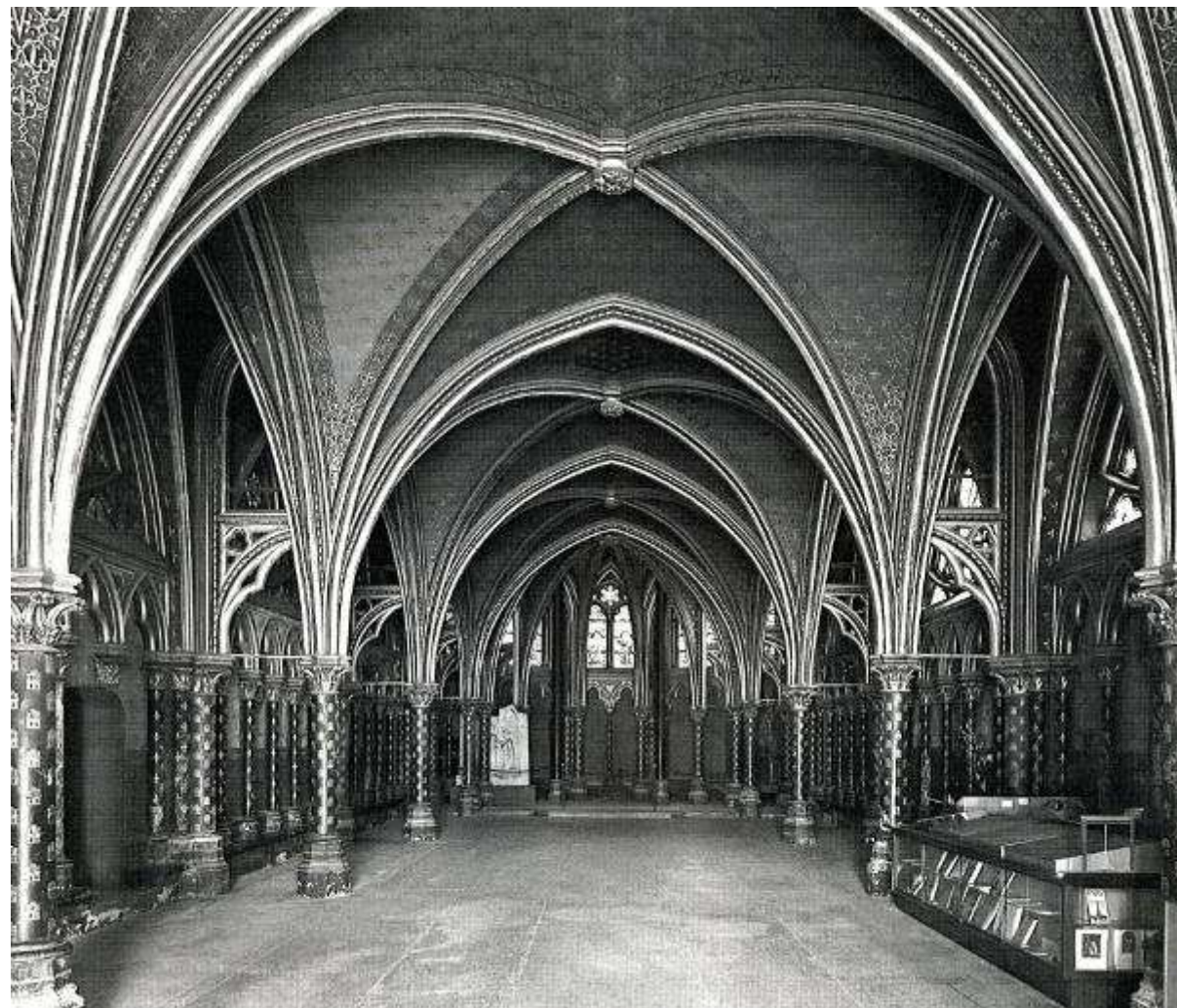
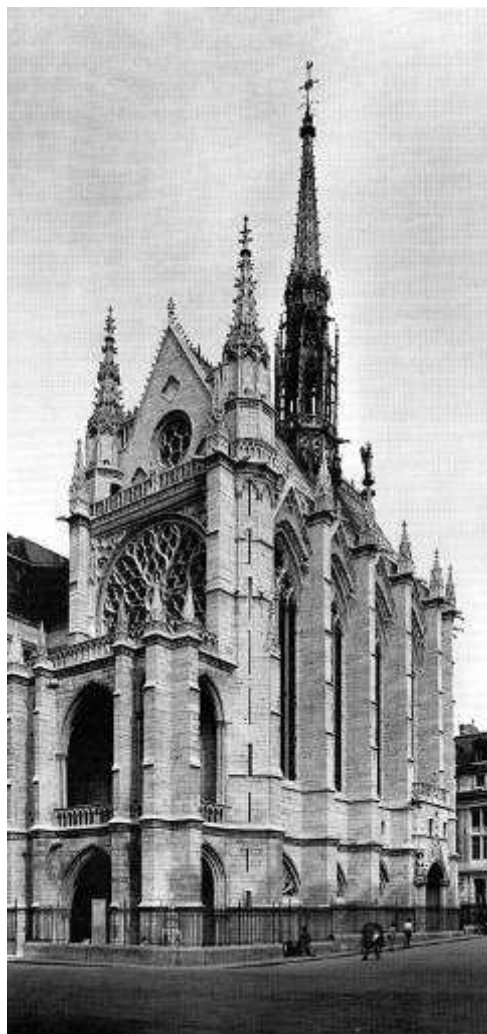
Beauvais, katedrála, 50.-70. léta 13. stol.,
1284 zřícení klenby vysokého chóru, následná obnova

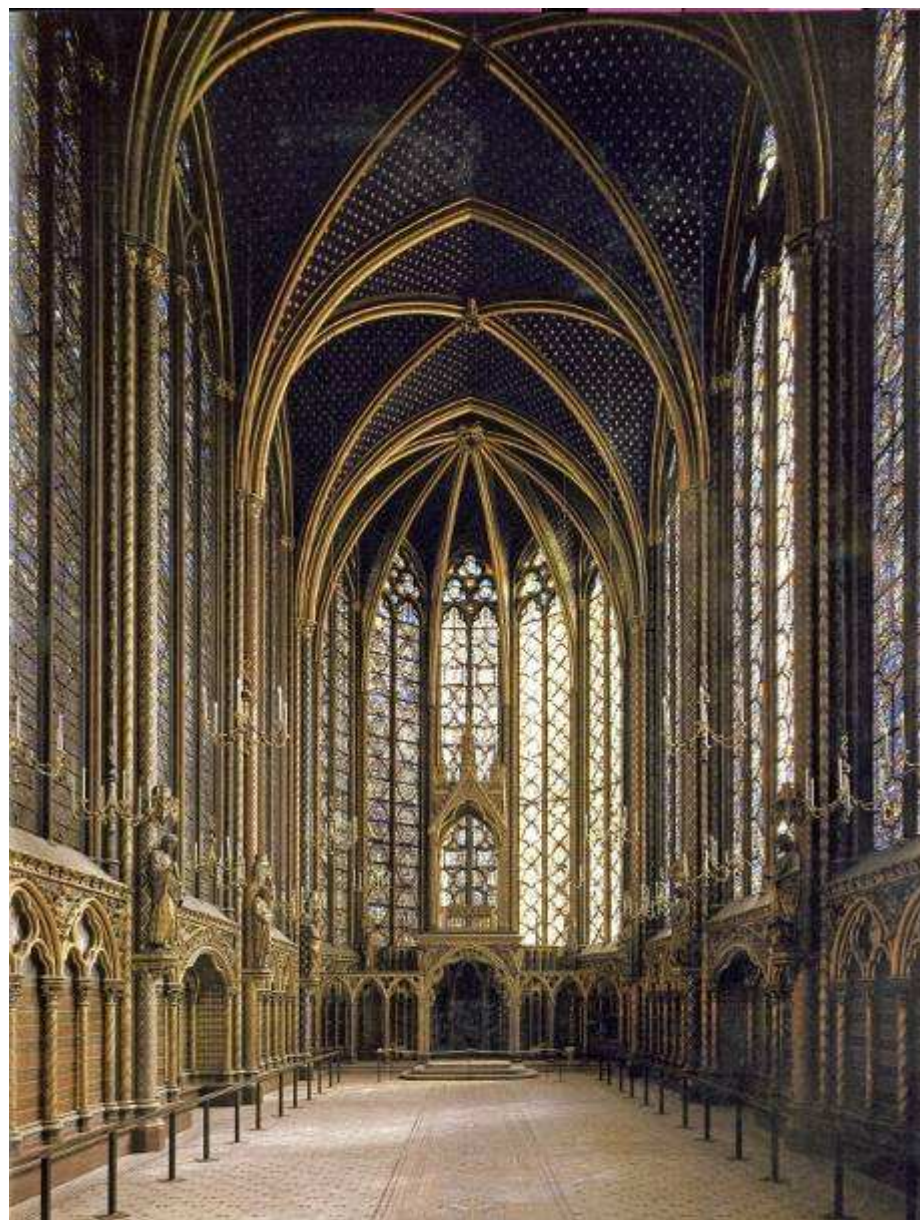
TROYES, St.-Urbain, založení 1262

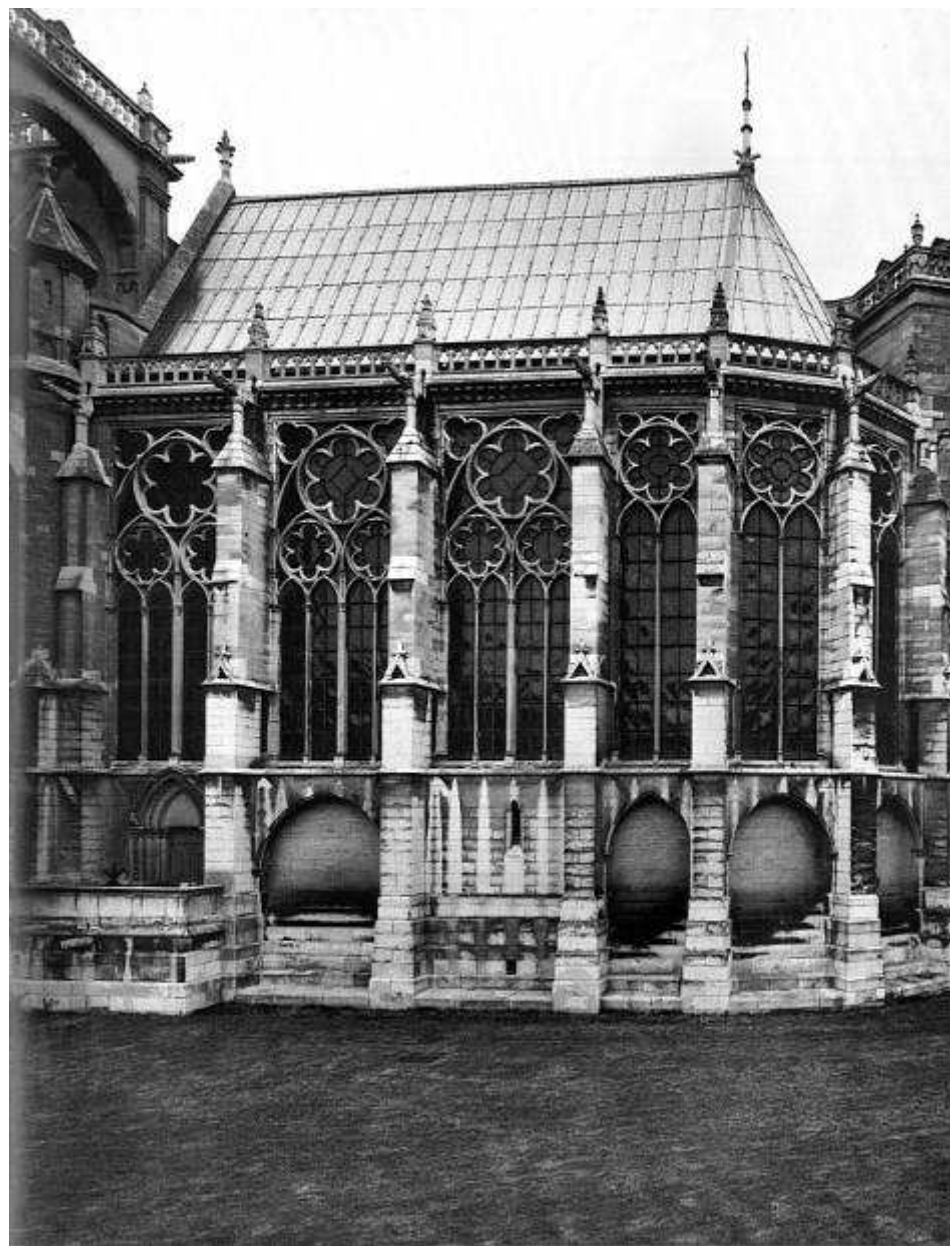
PAŘÍŽ. Okrsek královského paláce se Sainte Chapelle_rekonstrukce podoby z 1.pol.17.stol.

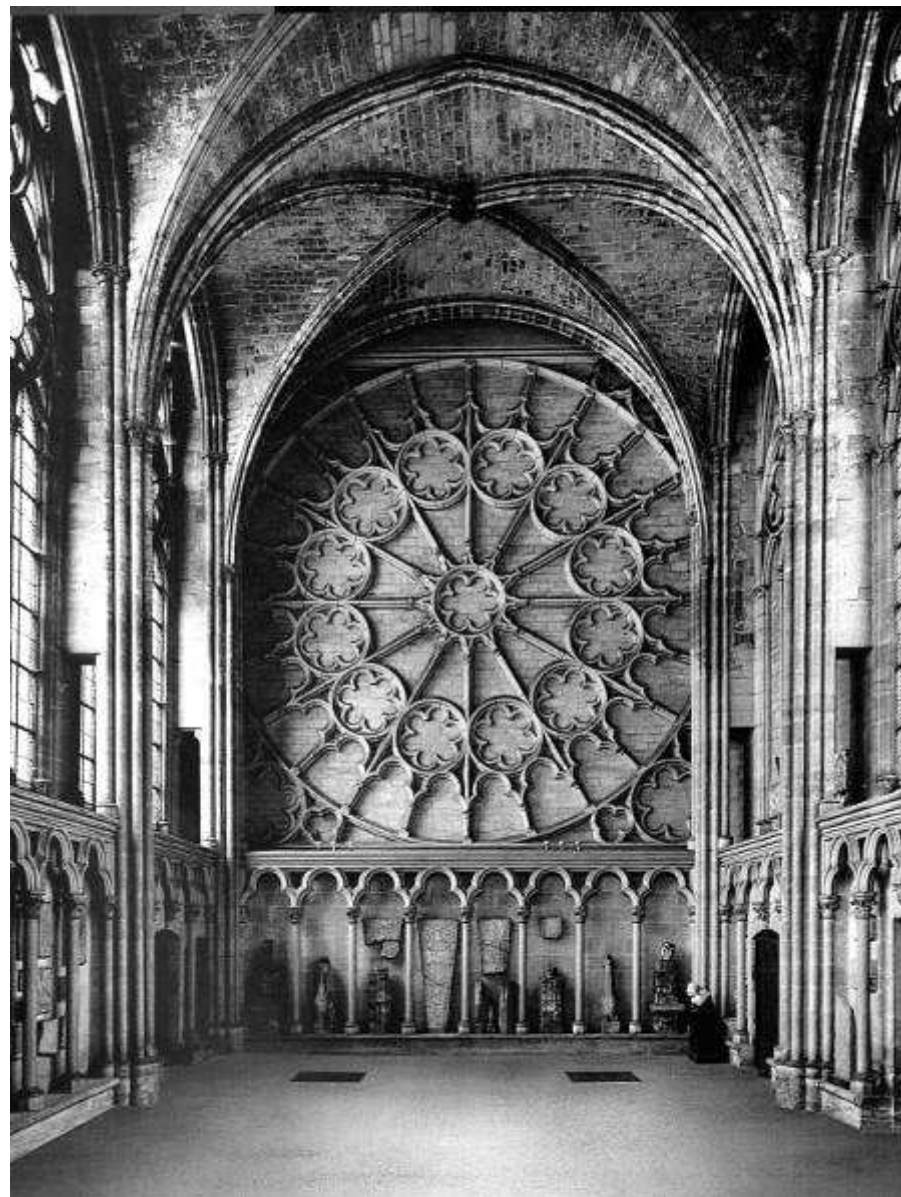
PAŘÍŽ, Sainte Chapelle, exteriér a přízemí, začátek stavby ca. 1241, 1248 svěcení.

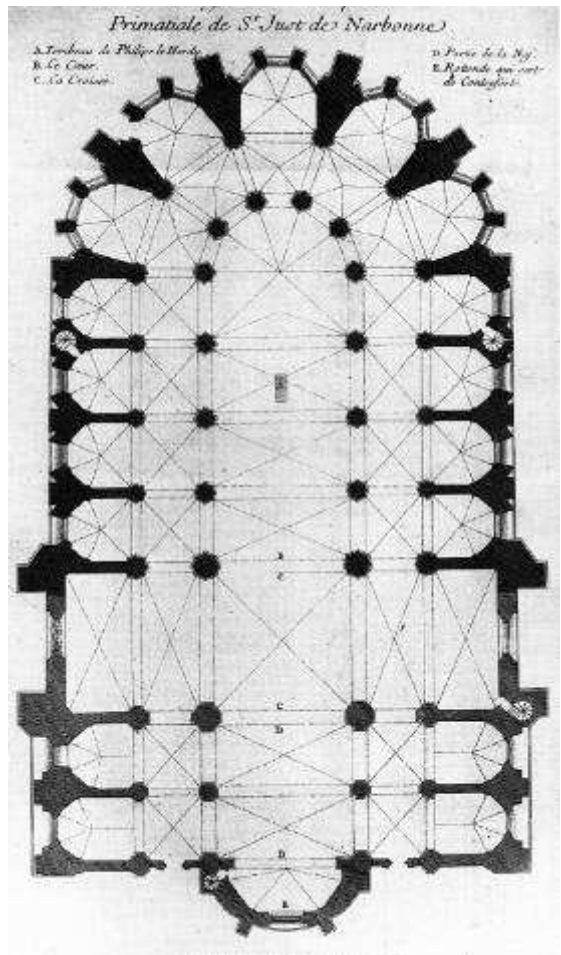
PAŘÍŽ, Sainte Chapelle, patro, začátek stavby ca. 1241, 1248 svěcení

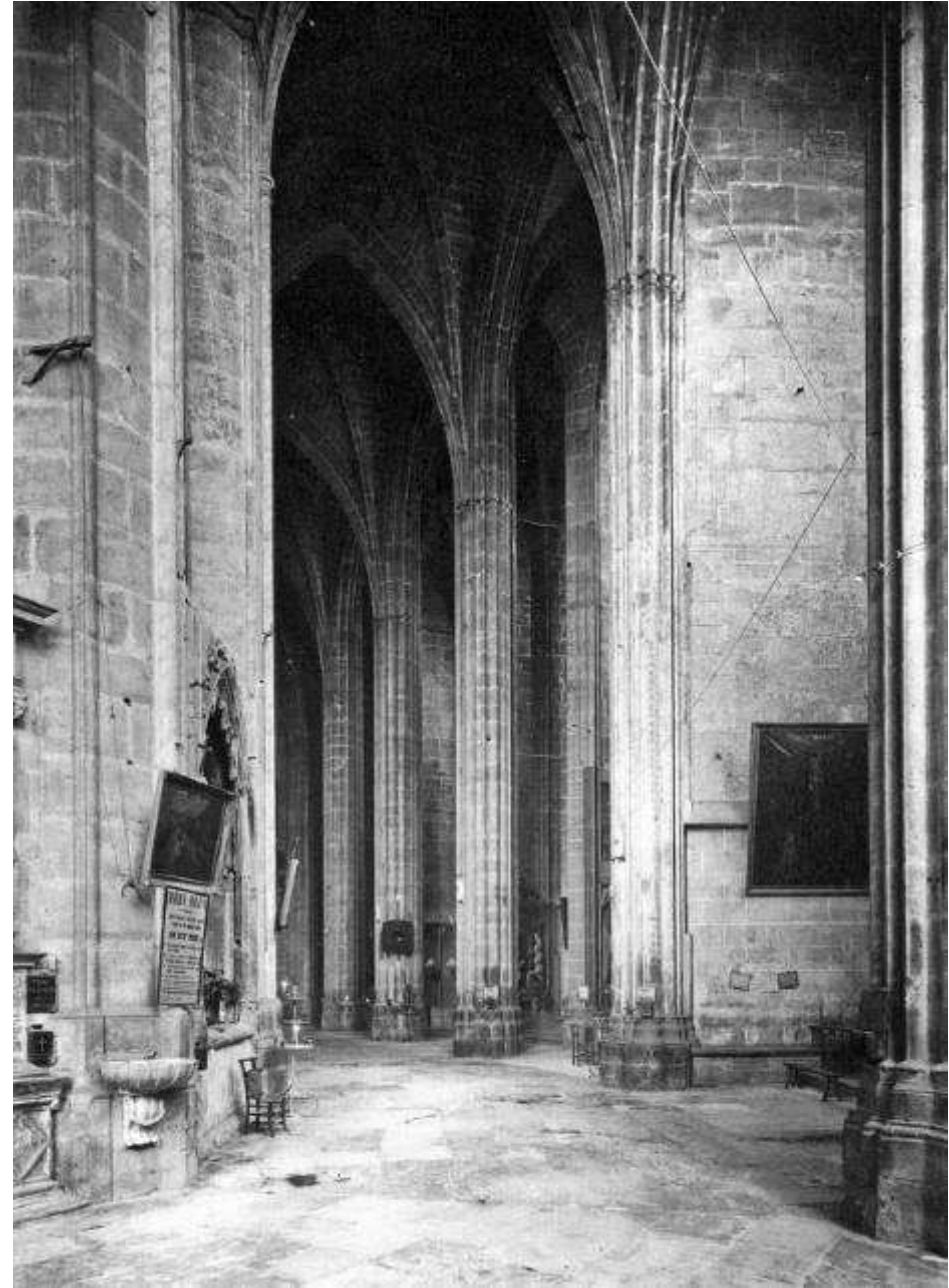
St-Germain-en-Laye, královská kaple, exteriér, začátek stavby 1238

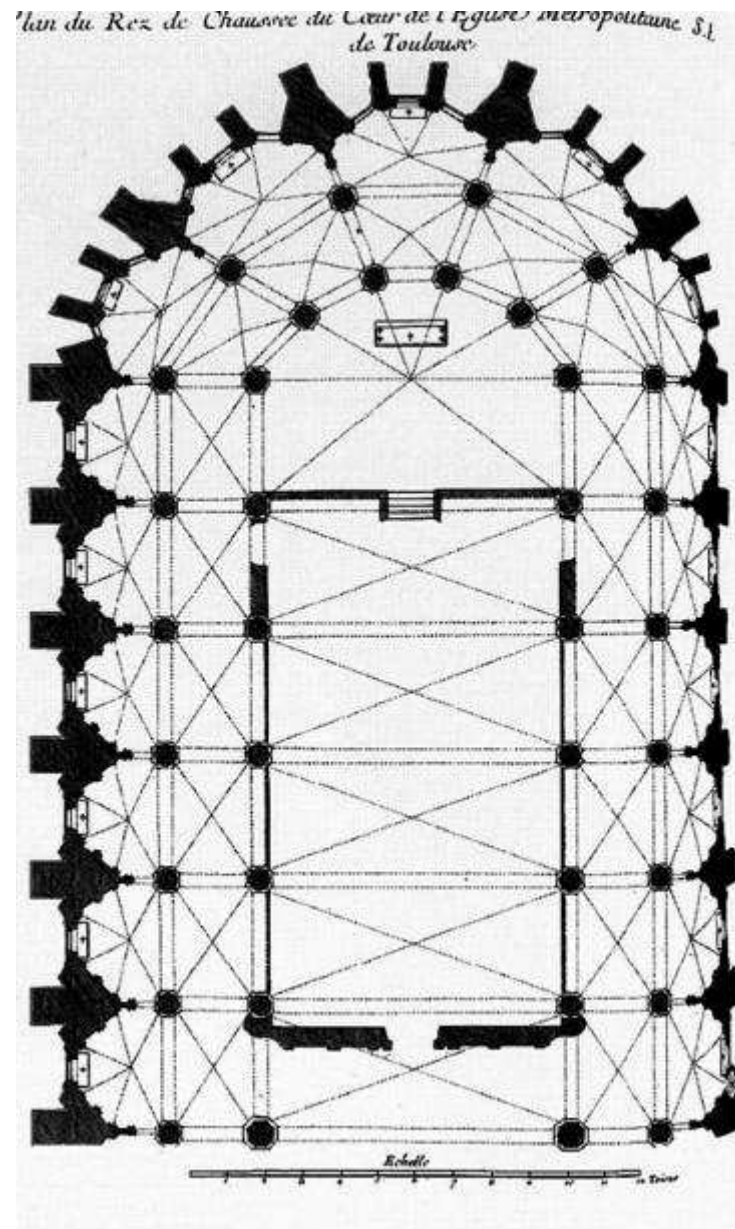
St-Germain-en-Laye, královská kaple, interiér, začátek stavby 1238

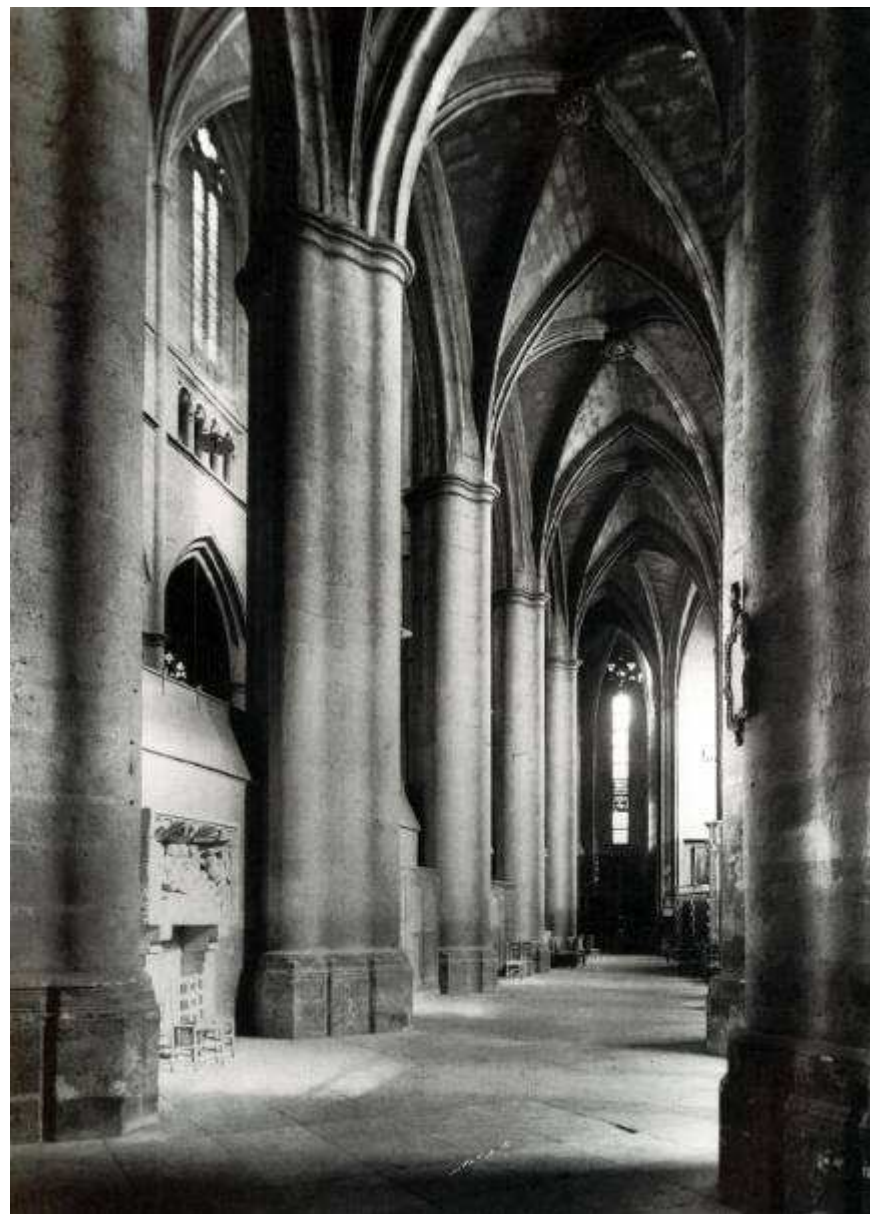
NARBONNE_KATEDRÁLA St-Just-et-Pasteur, začátek stavby 70. léta 13. stol

NARBONNE, KATEDRÁLA St-Just-et-Pasteur, interiér vysokého chóru, koniec 13.stol.-kolem 1330

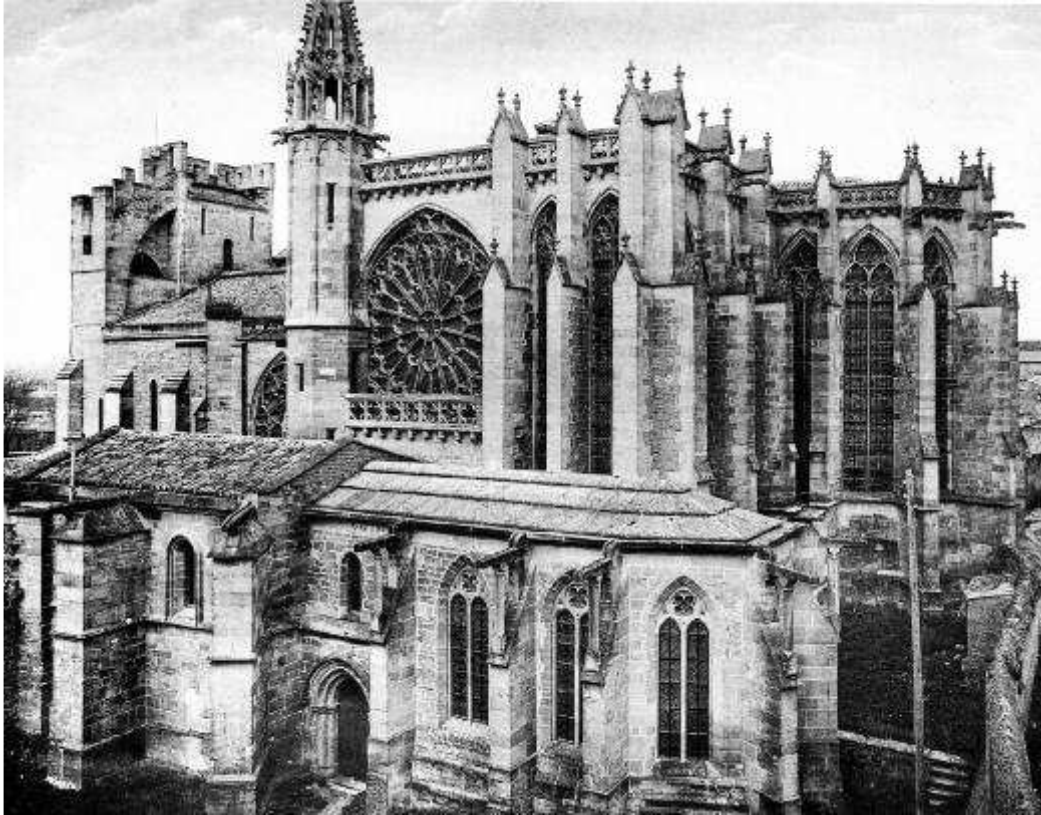
TOULOUSE, KATEDRALA ST-ETIENNE, půdorys,
lod' první polovina a třetí čtvrtina 13. stol., počátek stavby chóru po 1270.

RODEZ, KATEDRÁLA NOTRE DAME, základní kámen položen r. 1277,
pomalý postup stavby v průběhu 14. a 15. stol.

Clermont-Ferrand, katedrála, vysoký chór, zahájení stavby r. 1248.

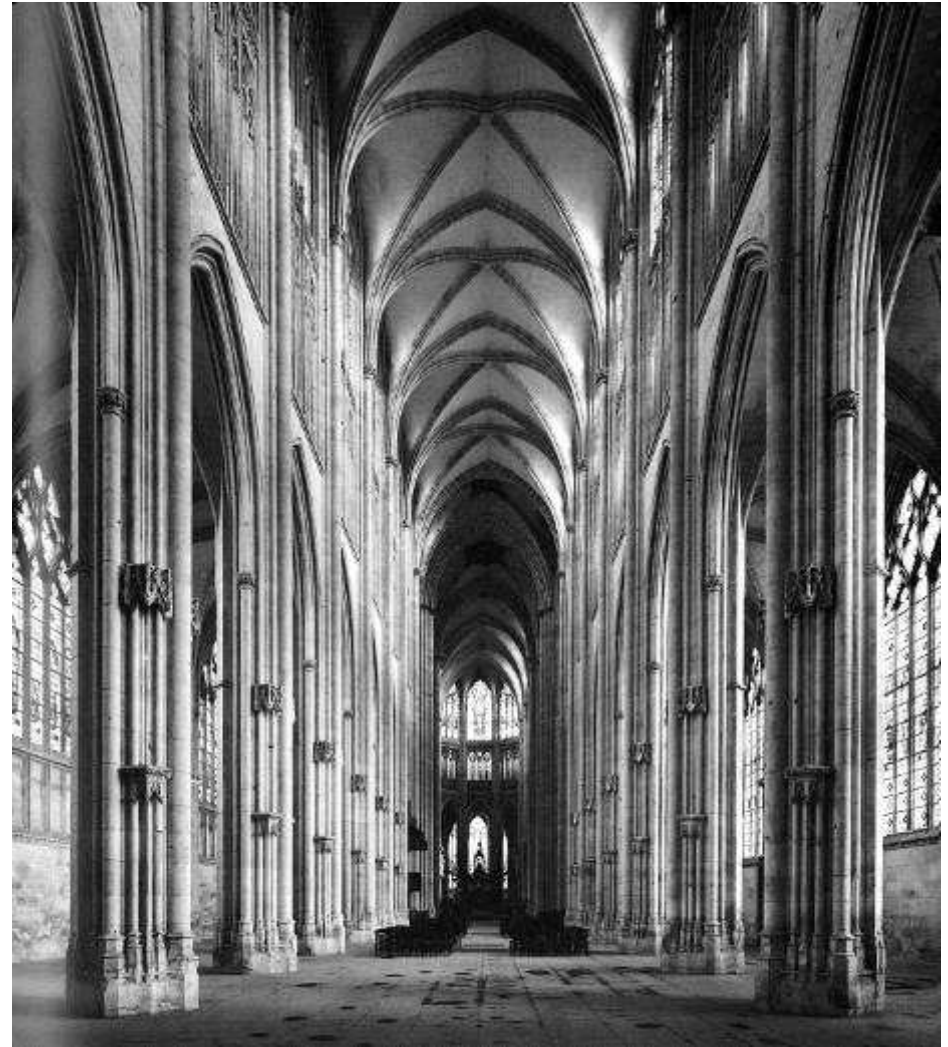
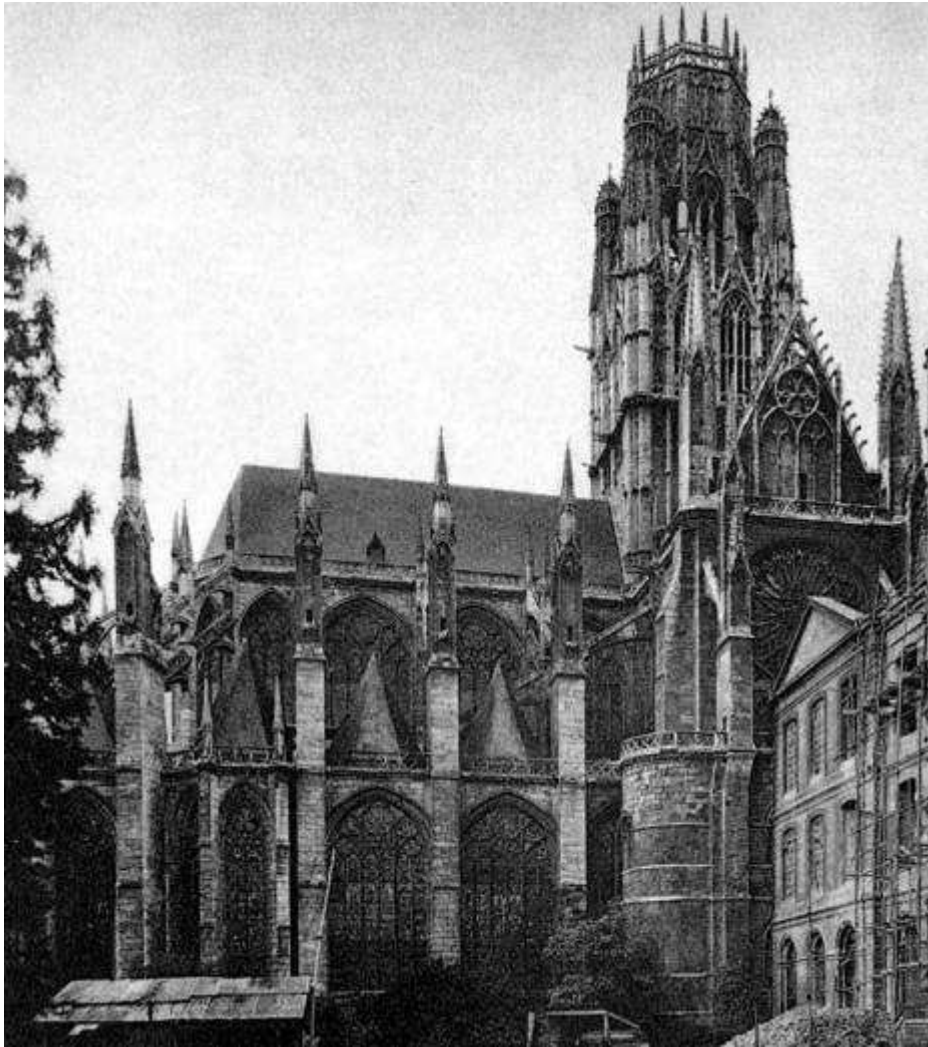
CARCASSONNE, ST. NAZAIRE, zahájení stavby kolem r. 1280.

ALBI, KATEDRÁLA, Pohled od východu, 1282 - kolem 1330

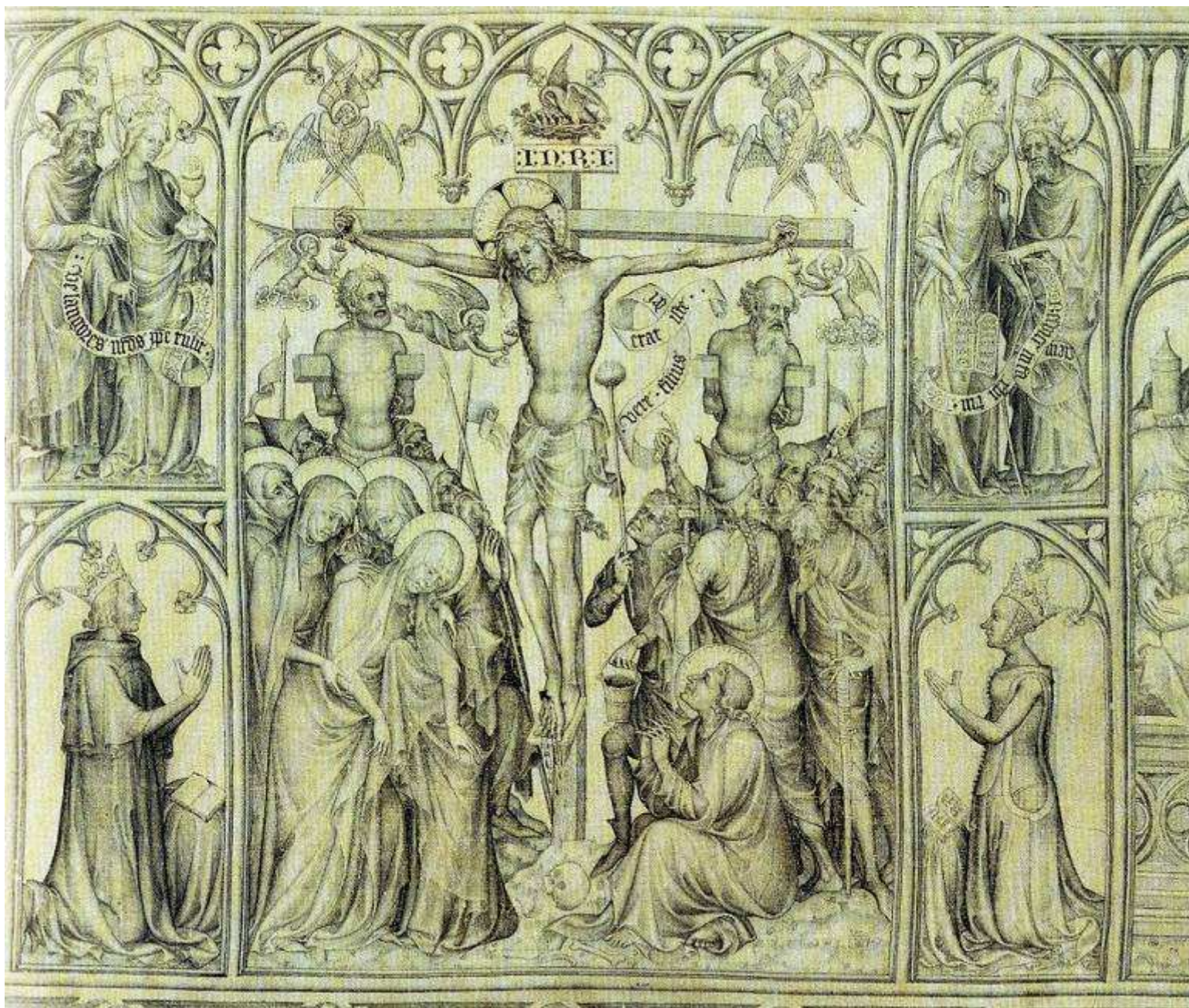
TOULOUSE, DOMINIKÁNSKÝ KOSTEL., východní část kostela ca. 1275-1385 .

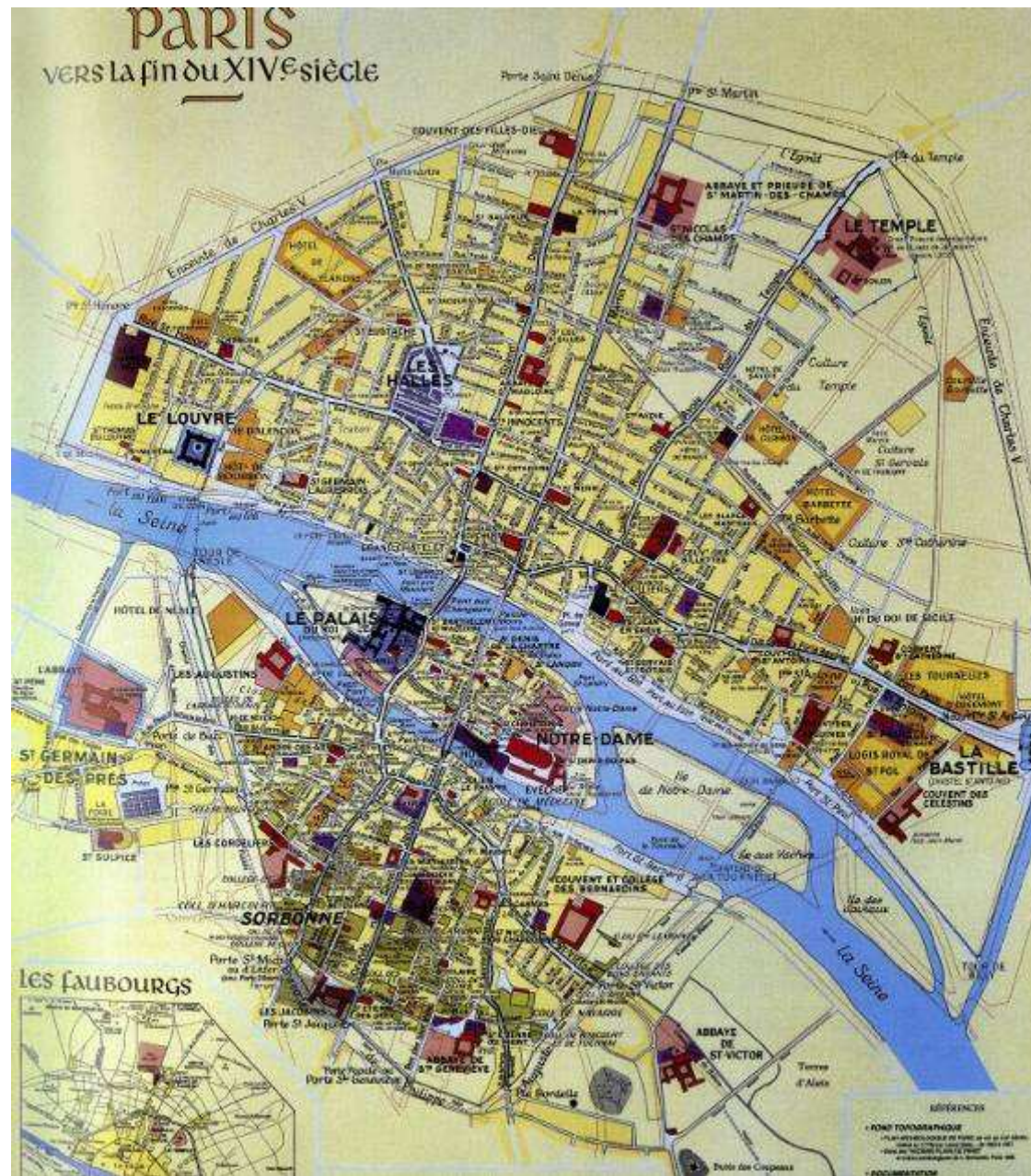
ROUEN, SAINT-OUEN, po 1318

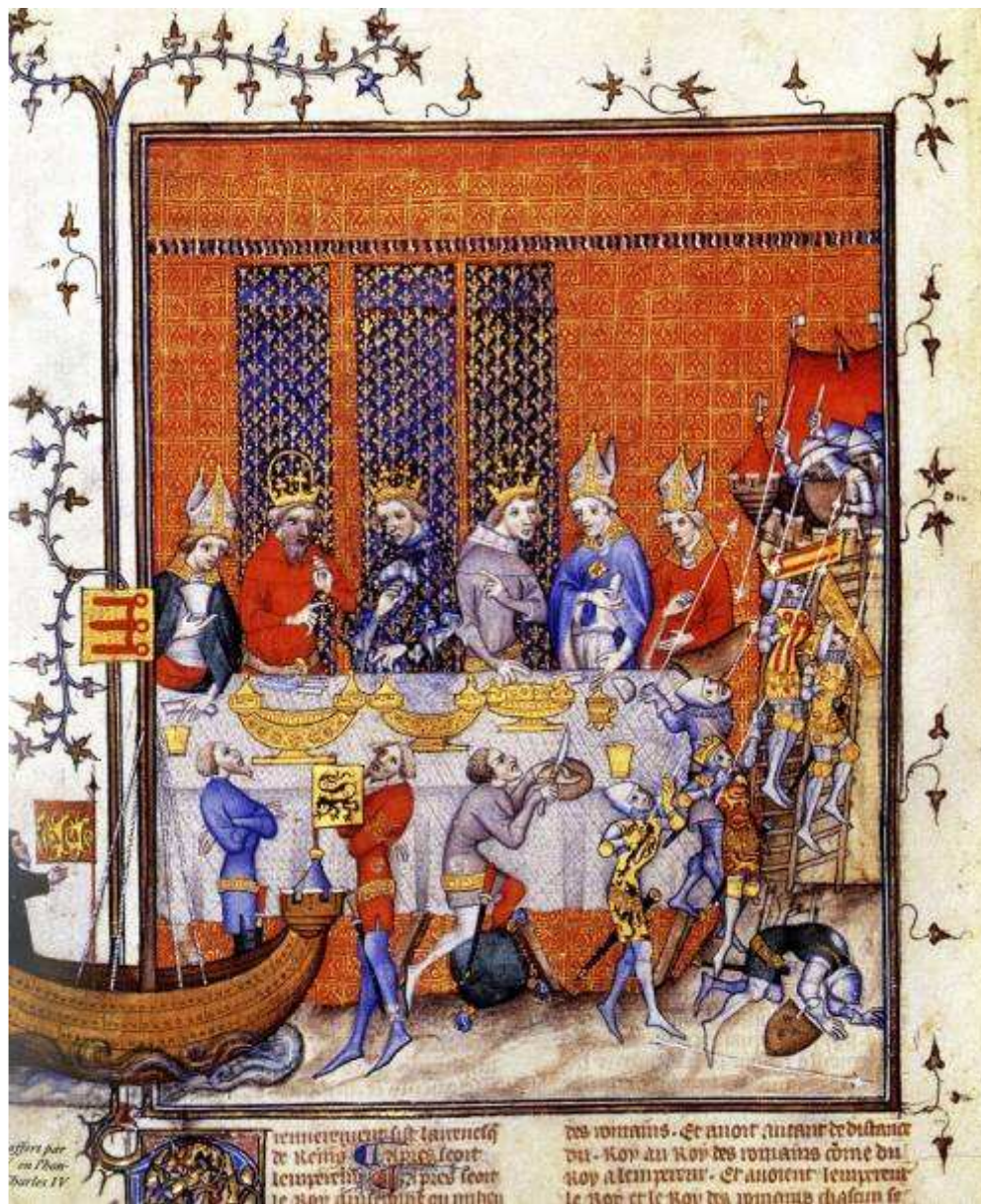
SAINT DENIS, ANDRÉ BEAUNEVEU,
Socha na náhrobku francouzského krále Karla V., kolem 1370

ANTEPENDIUM Z NARBONNE. Král Karel V. na modlitbách, Paříž, Louvre, kolem 1370

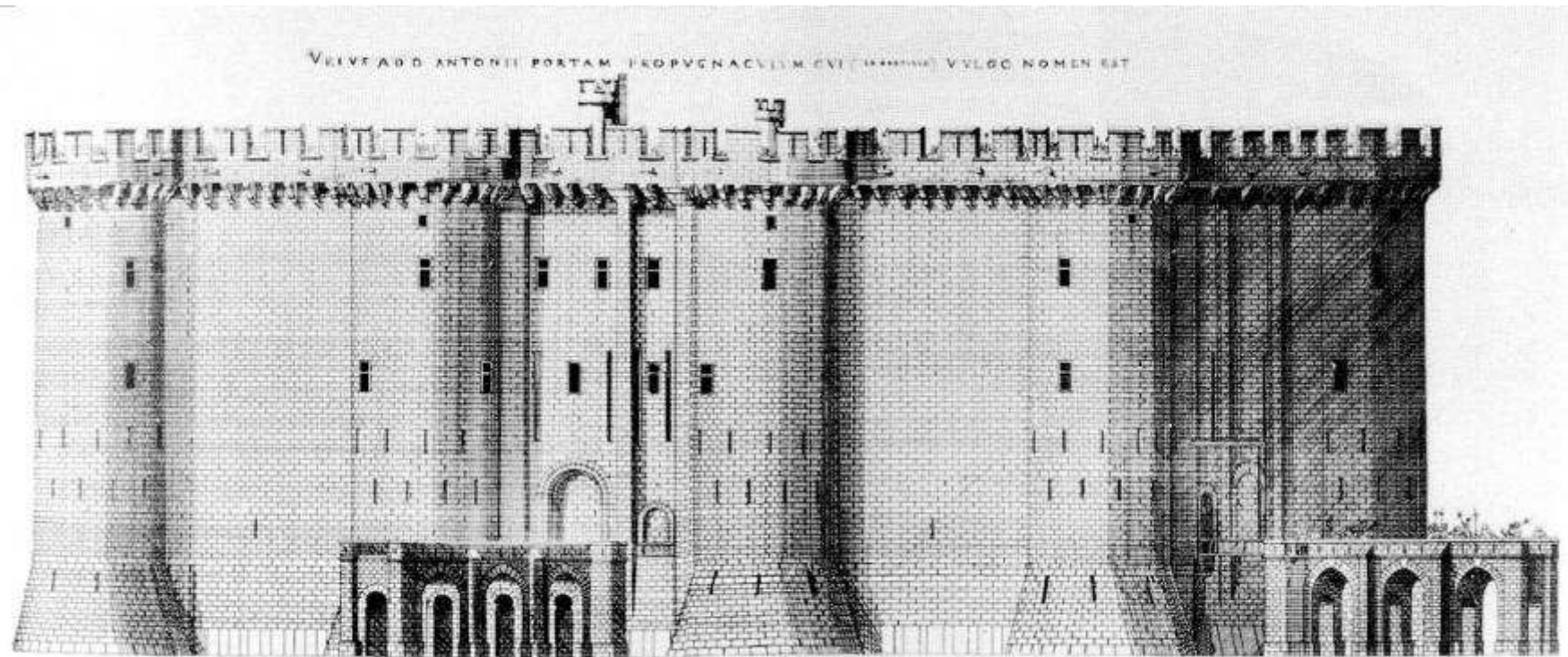
Paříž na konci 14. století

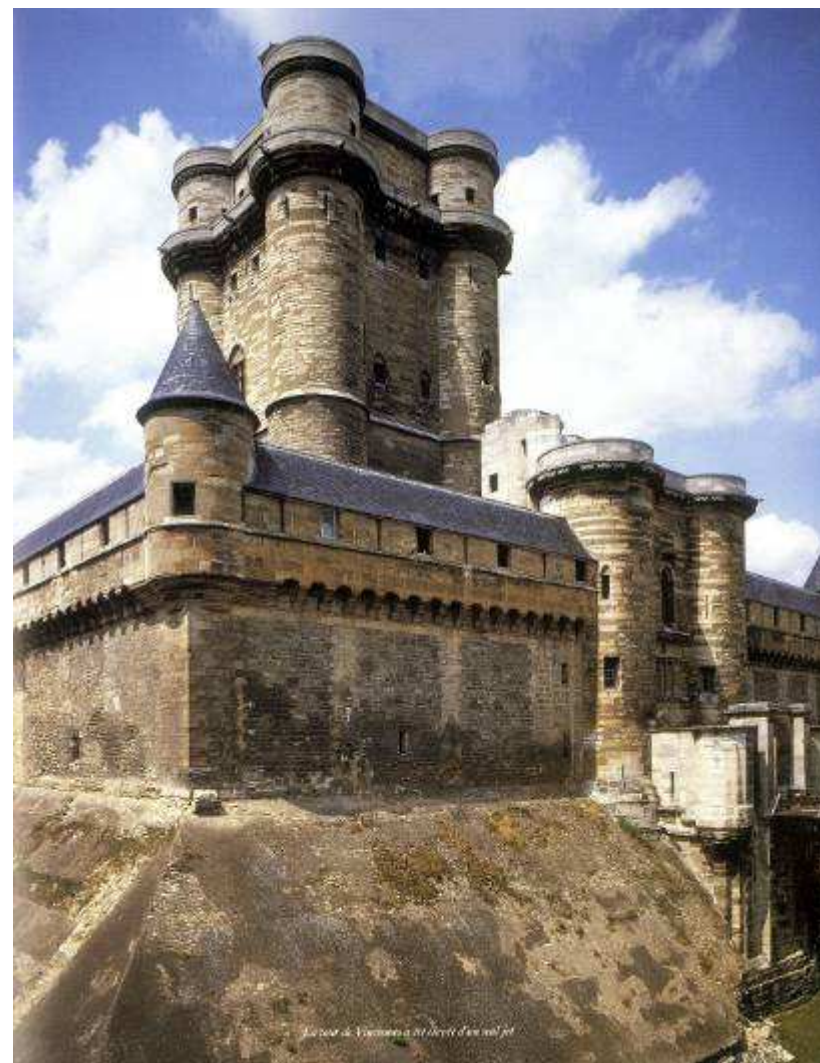
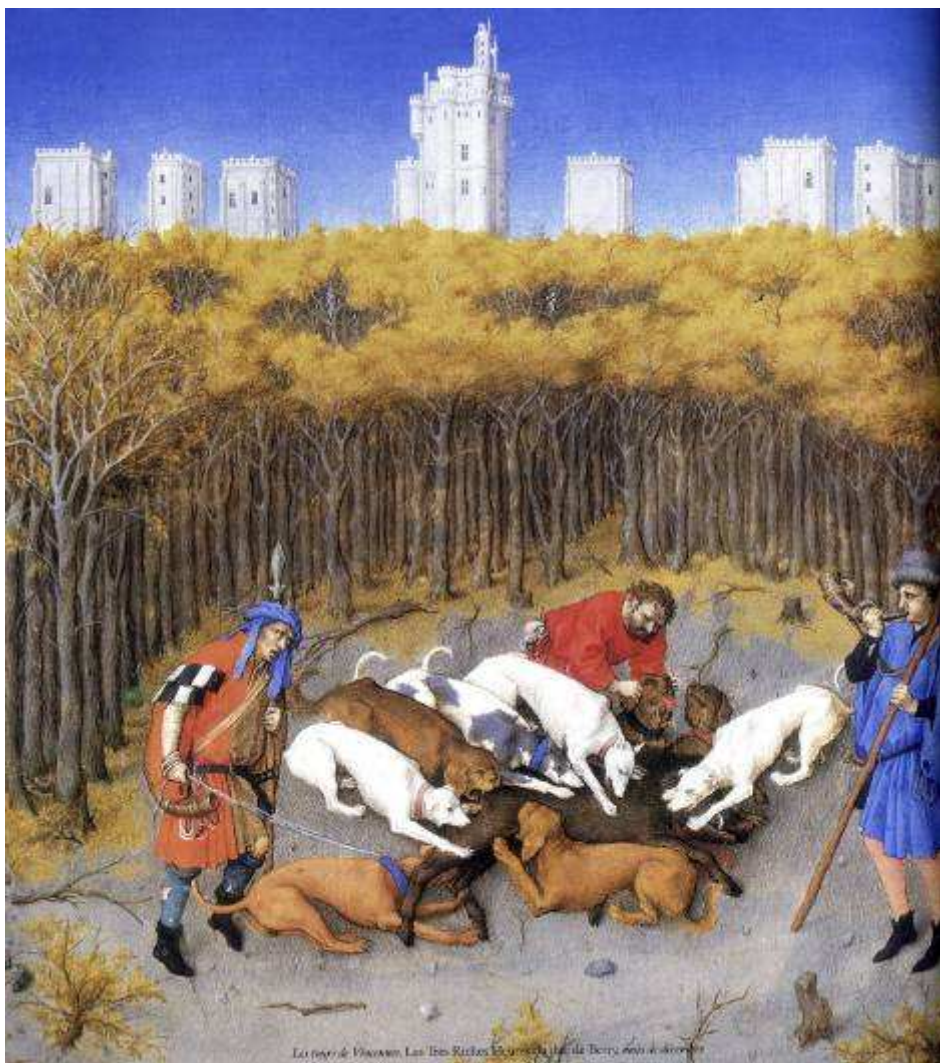
Slavnostní hostina v Palais de la Cité u příležitosti návštěvy císaře Karla IV.
na začátku r. 1378 a Palais de la Cité (jádro 13. a 14. stol., pozdější přestavby)

PAŘÍŽ, LOUVRE ZA KARLA V. Detail z obrazu Piety ze Saint-Germain-des-Près v Paříži, 15. stol

PAŘÍŽ, Bastilla, kolem 1370

PAŘÍŽ, Vincennes, hrady na vyobrazení z Přebohatých hodiněk vévody z Berry (1411/12-1416)
a dnešní pohled na hlavní donjon (kolem 1370)

Vincennes, hradní kaple, exteriér (– kolem 1380-1550) a detail konzoly, (kolem 1390)

PAŘÍŽ, VĚŽ PALÁCE JANA Z BERRY, detail klenby, 1409-1411

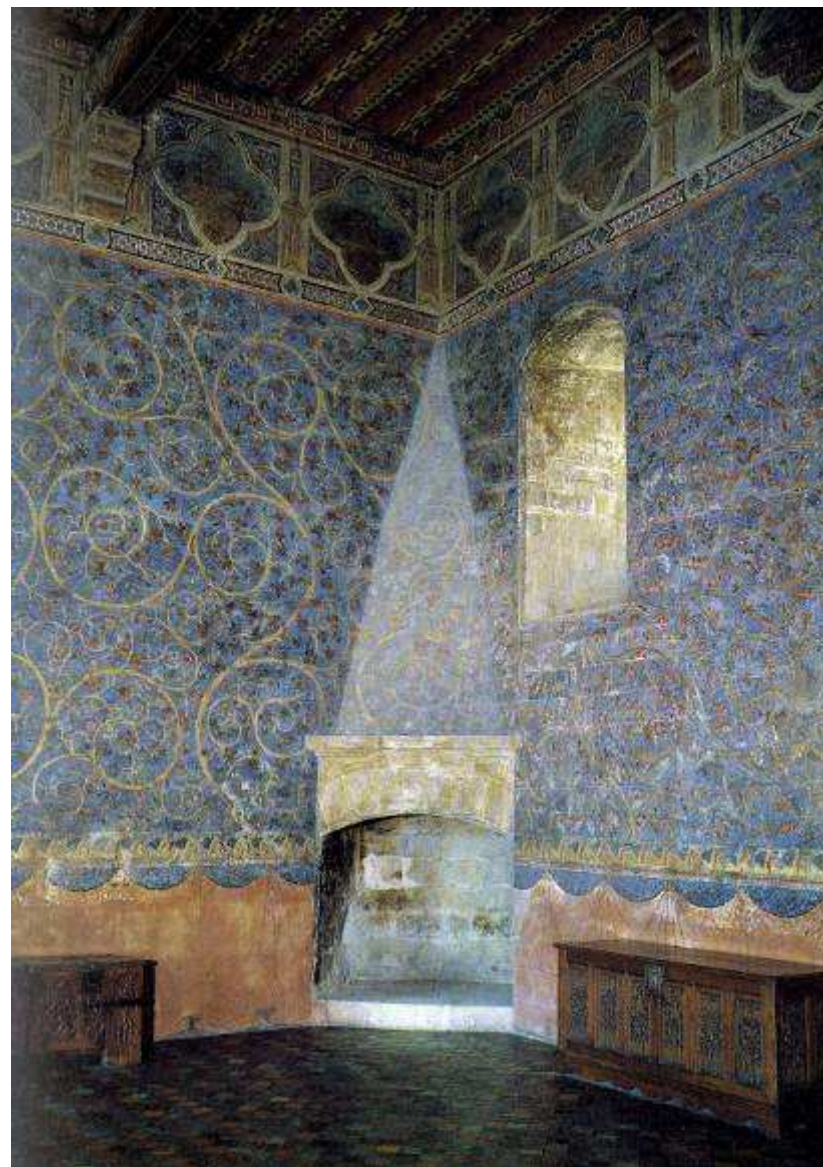
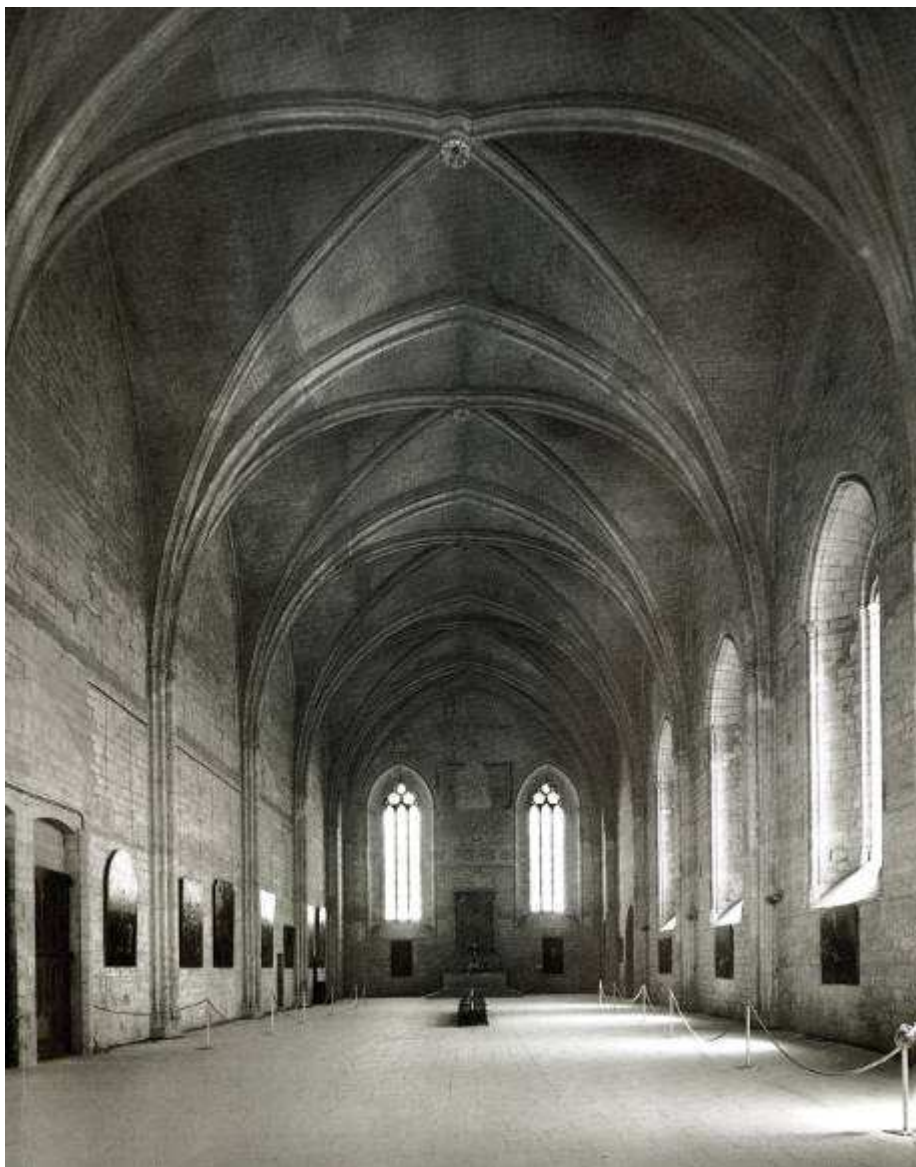
CHAMPOL U DIJONU, KARTOUZA, Portál, 1390/1391

POHŘEB KARLA VI, Misál Juvenala des Ursins, Musée Carnavalet Paris – 15. stol.

Avignon, papežský palác, ca. 1340-1350

Avignon, papežský palác, síň dolní pokladnice (příp. Velká kaple, druhá čtvrtina 14. stol) a síň v tzv. Andělské věži, 1336-1337